

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ παρὰ BENIAMIN ΛΕΣΒΙΟΥ.

Τόμος Α'. Ἐν Βιέννῃ τῆς Αουστρίας ἐκ τῆς Τυπογραφίας τοῦ Ἰωάννου Σνέϊρερ. 1818. εἰς 8ον. Περιέχει Ἀριθμωτ. ἐπιστολ., καὶ Πρόλογ. πρὸς τοὺς φιλαναγωγούς. Σελ. ιδ, καὶ κείμενον εἰς ΙΓ Κεφάλ. διηρημένον* Σελ. 197.

Κανείς δὲν ἀμφισβάζει, ὅτι ὅσα ἕως τῶρα εἰς τὴν γλῶσσαν μας ἐφάνησαν μαθηματικὰ συγγράμματα, ἔγειναν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εἰς τὸ γένος ἀφελιμὰ. Ἀλλὰ κανείς δὲν ἐμπορεῖ ποτὲ νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ἔχει τὸ γένος χρεῖαν νὰ ἀποκτήσῃ καὶ ἄλλα τούτων συστηματικώτερα καὶ πληρέστερα (*). Βέβαια καὶ ταύτης τῆς χρεῖας τὴν ἀναπλήρωσιν ἐλπίζει τὸ γένος ἀπὸ τοὺς καιρὸν καὶ δύναμιν ἔχοντας, τῶν ὁποίων τοὺς κόπους εἶναι κατ' εὐτυχίαν προθυμώτατον νὰ ὑποδεχθῇ μετὰ χαρᾶς καὶ εὐγνωμόνως νὰ ὑποστηρίξῃ. Ὁ δὲ κύριος Βενιαμὴν, ὅστις μάλιστα εἰς καιρὸν χρεῖας ἐπροθυμῆθη νὰ προσφέρῃ εἰς τὸ γένος νέα μαθηματικὰ συγγράμματα, τῶν ὁποίων ἔχομεν ἀνὰ χεῖρας τὸν Α' Τόμον, τὰ **Στοιχεῖα τῆς Ἀριθμητικῆς**, εἶναι ἀξιώτατος διὰ τὴν προθυμίαν του. Ἀλλὰ **Τί** ἐμπορεῖ **τάχα** νὰ συνεισφέρῃ τὸ νεοφανὲς τοῦτο σύγγραμμα εἰς τὴν παροῦσαν τοῦ γένους χρεῖαν; καὶ, ὁποῖαν τάξιν ἀξίζει νὰ λάβῃ μετὰξὺ ὅσων ἔχομεν μαθηματικῶν συγγραμμάτων; Ταῦτα τολμῶ νὰ ἐξετάσω ἐδῶ κατὰ

(*) Περὶ τούτου ἐμνησθην καὶ ἄλλοι πολλοὶ (ὅρα πρὸς τοὺς ἄλλους τὴν ἀξιόλογον ἐπιστολὴν τοῦ ἀνωνύμου συγγραφέως. Α. Β. ἔτους 1819. Ἀρ. 19. Σελ. 753—62), ὡς κρῖνον περὶ τὸν νὰ ἐκτείνῃ πλεονέκτηρον.

τὴν ἰδικήν μου κρίσιν. Πρὸ τοῦ νὰ ἔμβω δὲ εἰς τὴν ἐξέτασιν, εἶναι
χρεία περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς διατριβῆς μου νὰ εἶπω ὀλίγα τινά.
Εἰς τὴν παρούσάν μου διατριβὴν οὔτε ὅλους τοὺς παρα-
γράφους τοῦ προκειμένου βιβλίου ἠθέλησα νὰ ἐξετάσω, οὔτε,
ὅσους ἐξέτασα, νὰ ἐξετάσω καταλεπτῶς, ἀλλὰ περιορίσθην
μόνον εἰς τὰ κυριώτερα, ὅσα, ὡς νομίζω, εἶναι ἱκανὰ νὰ παρα-
στήσωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ἀξίαν αὐτοῦ. Ὅσα ἐξέτασα,
ἀνέφερον πάντοτε ἐν περιλήψει, καὶ διὰ συντομίαν δὲν ἐφύ-
λαξα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς αὐτὰς λέξεις τοῦ συγγραφέως.
Ἐπροχώρησα κατὰ τὴν σειρὰν τῶν παραγράφων τοῦ ἐξεταζο-
μένου βιβλίου· κάποτε ὁμως ἀλλάξα τὸν δρόμον τῆτον, ὅταν ἡ
χρεία τὸ ἐκάλει. Πολλάκις ἠναγκάσθην νὰ ἐκβέτω εἰς πλατὺς
πολλὰς μαθηματικὰς γνώσεις, ὅσαι συμπέλλουσιν εἰς τὰς ἐξ-
ετάσεις μου, τὸ ὅποιον μάλιστα αὐξήτε πολὺ πλείοτερον τὴν
ἐξέτασιν, τῆς παρούσης διατριβῆς· ἀντὶ τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἡ-
μεῖς φέροι εἰς μαρτυρίαν κανὲν ἀπὸ τὰ εἰς τὴν γλωσσάν
μας γραμμένα μαθηματικὰ συγγράμματα, ἂν εἰς αὐτὸ εὗ-
ρισκον, ὡς ἐπεθύμουν, τὰς γνώσεις αὐτάς. Ἐπρεπε ὃν ἄρχι-
σω ἀπὸ τὴν πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ Συγγρ. πρόλογον,
ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τούτου ἔχω σκοπὸν νὰ εἶπω ὀλίγα τινά εἰς
τὸ τέλος τῆς παρούσης διατριβῆς, ἀρχίζω ἀπὸ τὴν καθ'αυτὴ
πραγματεῖαν.

(Ἐξέτασις τοῦ κεφαλ. Α'.)

Τὸ κεφάλαιον τοῦτο, τὸ ὅποιον ἐπιγράφει ὁ Συγγρα-
φεὺς **Περὶ Ἀριθμῶν**, δὲν περιέχει μόνον ὅσα ἀποστέλλουσι
τοὺς ἀριθμούς, ἀλλὰ καὶ τὴν περὶ ποσοῦ καὶ ποσότητος
θεωρίαν, τὸν ὅρισμόν τῆς Μαθηματικῆς, καὶ ἄλλα τινά, τὰ
ὅποια ἀνήκουσι γενικῶς εἰς ὅλην τὴν Μαθηματικὴν· διὰ τοῦ-
το νομίζω, ὅτι ἤθελεν εἶσθαι **συζηματικώτερον**, ἂν ἔ-
σταττεν ὁ Συγγρ. ταῦτα εἰς ἰδιαίτερόν τι κεφάλαιον, ὀνομα-
ζων αὐτὸ εἰσαγωγὴν, ἢ ὅπως ἄλλως ἤθελεν. Ἐκεῖ ἡμ-
πορευόμεθα νὰ προσθέσῃ καὶ τὰ ἐφεξῆς: τὴν διαιρέσιν καὶ ὑπο-
διαίρεσιν τῶν μαθημ. ἐπιστημῶν καὶ τὴν ἐννοίαν ἐκάστης
τούτων· π. χ. τί εἶναι ἡ λεγομένη **καθάραι**· καὶ τί ἡ
μικτὴ Μαθηματικὴ κ. τ. λ.· Περὶ τῆς μεθόδου τῆς Μαθη-
ματικῆς· Περὶ τῆς ἐκ τῆς Μαθημ. ὠφελείας, καὶ τὰ παρό-

μοια, τὰ ὅποια δὲν ἔπρεπε βέβαιον νὰ παραμελήσῃ, ἀφοῦ
εἶχε σκοπὸν νὰ προσφέρῃ εἰς τὸ γένος **συζηματικόν** καὶ
διδασκαλικόν σύγγραμμα.

(Ἐξέτασις τῶν §. 1 καὶ 2.)

Ὁ Συγγραφεὺς θέλει νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ τί εἶναι φυσικὸν
σῶμα.
„Πᾶν ἐκεῖνο (λέγει), ὅπερ ἐνεργεῖ εἰς τὰς αἰσθή-
„σεις ἡμῶν, ὀνομάζεται σῶμα“. Ὁ ὅρισμός οὗτος,
τὸν ὅποιον ὁ κ. Β. μνηθεῖς ἀρχαιοτέρους τινὰς φυσικούς, ἐ-
δω ἐκβέτει, δὲν εἶναι ὀρθός· διότι δὲν ὀρίζει αὐτὸ καθ' ἑαυ-
τὸ τὸ φυσικὸν σῶμα, ἀλλ' ἀφορᾷ πλείοτερον εἰς τὴν ὅποιαν
τὰ σῶματα γεννῶσιν εἰς τὰ αἰσθητήρια τοῦ ἀνθρώπου ἐντύ-
πωσιν. Οἱ φυσικοὶ δίδουσι ἄλλον ὅρισμόν τοῦ φυσικοῦ σώ-
ματος, τὸν ἐφεξῆς: **Σῶμα φυσικὸν εἶναι ὕλη με-**
προσδιωρισμένην ἐκτασιν. Ἰδοὺ ὅρισμός ἀκριβής, ὅστις ἀ-
νατιφύλλεται ὀρίζει αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ φυσικὸν σῶμα. Τοῦτου
ἔπρεπε νὰ ἐρρουτίσῃ καὶ ὁ κ. Β. νὰ καταχωρίσῃ εἰς τὸ σύγ-
γραμμά του, ἀφοῦ εἶχε σκοπὸν νὰ ὀρίσῃ τὸ φυσικὸν σῶμα.
Ἀλλ' ἔγω· ὡς ἔναι ὁ ὅρισμός ὅποιος κ' ἂν ἦναι· ἀφοῦ ὁμως
εἶπα τί εἶναι σῶμα φυσικόν, ἔπρεπε νὰ ἐνθυμηθῇ, ὅτι γράφει
περὶ **Μαθηματικῆς** καὶ ὅχι περὶ **Φυσικῆς**, καὶ διὰ τοῦ-
το ἔπρεπε νὰ διακρίνῃ **σῶμα φυσικὸν** ἀπὸ **σῶμα μα-**
θηματικόν. Τί εἶναι σῶμα φυσικόν, εἶπον ἀνωτέρω· ἐὰν
δὲ ἀπὸ διάσημά τι νοήσωμεν ἀποχωρισμένην τὴν τοῦτο πλη-
ροῦσαν ὕλην, λαμβάνομεν τὴν κατάληψιν (*) τοῦ κενοῦ
διασημάτος, καὶ τοῦτο ὀνομάζομεν **μαθηματικὸν σῶ-**
μα. Εἰς τὴν Μαθηματικὴν, ἔταν ἦναι λόγος περὶ σώματος,
ἄλλο παρὰ τὸ **μαθηματικὸν σῶμα** δὲν ἐννοοῦμεν. Ἀλλ'
ὁ κ. Β. ἐκρίνε περιττὴν τὴν διάκρισιν τῶν δύο τούτων σωμά-
των· διότι νομίζει, ὡς θέλομεν ἰδεῖν κατωτέρω, ὅτι τὰ φυ-

(*) Τὰς λέξεις, **κατάληψις** καὶ **καταλαμβάνω** μεταφράζονται ἀπὸ
τῶν γερμανικῶν *Vorstellung* καὶ *sich vorstellen*. Τὰς μεταφράζομαι δὲ,
ὡς νὰ εὐρεθῶσιν ἄλλαι τούτων προσφάσεις.

σικά σώματα είναι αντικείμενον τῆς Μαθηματικῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἐξακολουθεῖ τὴν περὶ τούτων ὁμιλίαν του.

Τὰ φυσικὰ σώματα, λέγει, συνίστανται ἀπὸ μέρη, τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὰ εἶναι φυσικὰ σώματα καὶ διαιρούμενα εἰς τμήματα, μένουσι πάλιν φυσικὰ σώματα. Τοῦτο εἶναι τῶντι γινώσις διόλου περιττὴ εἰς τὴν Μαθηματικὴν· διότι, ἂν τὰ φυσικὰ σώματα τεμνόμενα μένουσι πάλιν φυσικὰ σώματα, καὶ δὲν μεταβάλλονται εἰς ἄλλο τι διάφορον τῶν φυσικῶν σωμάτων, τοῦτο δὲν ἐξετάζει παντελῶς ἡ Μαθηματικὴ.

Ἀφοῦ εἶπε τοιαῦτα περὶ τῶν φυσικῶν σωμάτων, συνάγει πόρισμα

„Τώρα πᾶς τις ὁμολογεῖ, ὅτι εἶναι τὸ ὅλον
„μεῖζον ἐκάστου τῶν ἰδίων μερῶν“.

Τὸ, τὸ ὅλον εἶναι μεγαλῆτερον τοῦ οἰκείου μέρους, εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ ἀξιώματα τῆς Γεωμετρίας. Τὰ ἀξιώματα ἔχουσιν ἀμέσως τὸ βέβαιον· δὲν εἶναι εἰς ὑψηλότερας καὶ καθολικωτέρας γνώσεις, ἀλλ' εἰς τὴν ἀμεσάν ἐποψίαν (*) θεμελιωμένα, καὶ περιέχουσιν εἰς ἑαυτὰ τὰς ἀρχὰς ἄλλων προτάσεων. Διὰ τοῦτο ἀπέτυχον ὅσοι ἐπεχείρησαν νὰ τεχνουργήσωσι δεῖξεις τῶν ἀξιομάτων. Κατὰ τοῦτο ἀπέτυχε καὶ ὁ κ. Β. θέλων νὰ συνάξῃ τὸ ἀξίωμα ὡς πόρισμα ἐκ τῶν προηγουμένων, καὶ τόσον πλεονέκτερον ἀπέτυχε, καθ' ὅσον τὸ πόρισμά του δὲν ἔχει οὔτε τὴν παραμικρὴν ἀκολουθίαν μετὰ τὰ,

(*) Οὗτο μεταφράσει τὴν Γερμ. λέξιν Anschauung Λατ. intuitus. Ἐποψία εἶναι μία μερικὴ κατάληψις, ἥτις ἀμέσως καὶ ἐν ἀντικείμενον ἀναφέρεται· εἴτε, ἡ κατάληψις ἐνός ἀτόμου (individuum)· π. χ. ἡ κατάληψις τοῦ κανονικοῦ ὀξυγόνου, κ. τ. λ. ἢ ἐξοναντίας ὄννοια (γερμ. Begriff, Λατ. Conceptus) εἶναι καθολικὴ κατάληψις, ἥτις ἀναφέρεται εἰς πολλὰ αντικείμενα διὰ μέσου τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῶν τῶν ἀντικειμένων· π. χ. ἡ κατάληψις τοῦ πολυγώνου, τῆς καμπύλης γραμμῆς, κ. τ. λ. Ἡ λέξις ἔποψία εἶναι ἀληθινὰ πολὺ μερικὴ ὡς πρὸς τὴν ἵσταν τῆς ἀποδιδόμεν δυνάμει· διότι δὲν λέγεται μόνον ἐπὶ ὁράσεως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν αἰσθησέων καὶ ἐπὶ τοῦ νοητικοῦ (Cognitio). Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ πάσχει καὶ ἡ γερμ. λέξις Anschauung καὶ ἡ λατ. intuitus.

Ἀντ' αὐτῆς μεταχρηάζεται ὁ διδάσκαλος κύριος Πούμας τὴν λέξιν ἐποπτεία.

ἐκ τῶν ὁποίων τὸ συνάγει, προηγούμενα· διότι ἂν τὰ φυσικὰ σώματα διαιρούμενα δὲν μεταβάλλουσι τὴν φύσιν αὐτῶν, τοῦτο δὲν εἶναι καμμία δεῖξις τοῦ, τὸ ὅλον εἶναι μεγαλῆτερον τοῦ οἰκείου μέρους.

Ὅσα εἶπεν ὁ κ. Β. ἱστέδω, θεωρεῖ, φαίνεται, ὡς παρασκευαστικὰ εἰς τὴν περὶ ποσότητος καὶ ποσοῦ θεωρίαν του. Μ' ὅλον τοῦτο ἔκαστος βλέπει, ὅτι δὲν συμβάλλουσιν οὔτε τὸ παραμικρὸν εἰς τὴν περὶ ποσότητος θεωρίαν· α. μὲν, τὸ, τὰ φυσικὰ σώματα διαιρούμενα εἰς μέρη διασώζουσι τὴν φύσιν αὐτῶν, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, εἶναι ἀλλότριον εἰς τὴν Μαθηματικὴν, καὶ δὲν συνεισφέρει τίποτε εἰς τὸ περὶ ποσότητος· β. δὲ, τὸ ἀξίωμα, τὸ ὅλον εἶναι μεγαλῆτερον τοῦ οἰκείου μέρους, δὲν πρέπει νὰ προηγῇται τῆς περὶ ποσότητος θεωρίας, ἀλλὰ νὰ ἔπεται. Πρῶτον πρέπει τις νὰ μάθῃ, τί εἶναι ποσότης καὶ ποσόν, διὰ νὰ ἐμπορῇ ὕστερον νὰ ἐφαρμόξῃ εἰς ταῦτα, ὅχι μόνον τὸ ἄνω εἰρημένον ἀξίωμα, ἀλλὰ καὶ ὅλας τὰς ἄλλας μαθηματικὰς ἀληθείας.

Μετὰ ταῦτα μεταβαίνει εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ποσοῦ καὶ ποσότητος, ὡς ἐφεξῆς·

„Τὰ σώματα, λέγει, (τὰ φυσικὰ σώματα δηλ.)
„καθ' ὅ ὑπόκεινται εἰς καταμέτρησιν ὀνομάζονται
„ποσὰ καὶ ποσότης ἀφηρημένως“.

Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ κ. Β. μόνον τὰ φυσικὰ σώματα ὀνομάζονται, ὅχι μόνον ποσὰ, ἀλλὰ καὶ ποσότης ἀφηρημένως. — Ἀς παρατηρήσωμεν, ὡς ἐν παρόδῳ, ὅτι συγχέει ποσόν (συγκεκριμένως) καὶ ποσότητα (ἀφηρημένως). Ποσόν διαφέρει τόσον τῆς ποσότητος, ὅσον τὸ συγκεκριμένον τοῦ ἀφηρημένου — (*). Ἀς ἔλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον·

(*) Τὸ συγκεκριμένον εἶναι ὅλος διόλου ὀνάντων τοῦ ἀφηρημένου. Ὅταν λέγομεν καταλαμβάνομεν τι συγκεκριμένως, ἐννοοῦμεν ὅτι τὸ καταλαμβάνομεν ὡς εὑρίσκεται πραγματικῶς εἰς τὴν φύσιν, ἢ ὡς ἐδύνατο ἀδαλόγως τῶν νόμων τῆς φύσεως νὰ εὑρεθῇ. Ὅταν δὲ λέγομεν καταλαμβάνομεν τι ἀφηρημένως, σημαίνει, ὅτι καταλαμ-

„μόνα τὰ φυσικὰ σώματα, λέγει, εἶναι ποσά“· καὶ κατὰ τί; „καθότι (λέγει) ὑπόκεινται εἰς καταμέτρησιν“· μὲ τοῦτο νομίζει, ὅτι μᾶς ἐξηγήσας κατὰ τί οὐνομάζονται ποσά. Ἀλλ' εὐκολὰ ἐμπορεῖ νὰ ἴδῃ ἕκαστος, ὅτι πραγματικῶς δὲν μᾶς ἐξηγήσας τίποτε. Τοῦτο γίνεσθαι φανερόν ἐκ τῶν ἐφεξῆς.

Μέτρησις εἴτε καταμέτρησις ποσοῦ τινος εἶναι ἢ κατὰ διαδοχὴν σύνθεσις τῶν μερῶν του (*)· Μετρώ σημαίνει προσδιορίζω ποσάκις τὸ μέτρον περιέχεται εἰς ποσόν τι· πρὸς τούτοις μέτρησις καὶ ζήτησις τῆς ποσότητος ποσοῦ τινὸς εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ καὶ δὲν ἔχει οὔτε τὴν παραμικρὰν διαφορὰν. Ἐὰν λοιπὸν εἰς τὴν ἀνωτέρω φράσιν τοῦ κ. Β. ἀντὶ τοῦ Μέτρησις βάλωμεν τὸ ταύτου ἰσοδύναμον ζήτησις τῆς ποσότητος ποσοῦ τινὸς, βλέπομεν φανερά, ὅτι μᾶς εἶπε κυρίως τοῦτο: Ἰὰ σώματα καθὼς ὑπόκεινται εἰς ζήτησιν τῆς ποσότητος οὐνομάζονται ποσὰ καὶ ποσότης. Ἀλλ' εἶναι τοῦτο ἐξηγήσις; Ἑκαστος βλέπει, ὅτι εἶναι καθαυτὸ ταυτολογία. Ἔως τώρα μᾶς ἐδίδασκεν ὁ κ. Β. (διὰ νὰ ἀνακεφαλαιώσω τὰ εἰρημένα), ὅτι τὰ ἀντικείμενα τῆς ἐννοίας τῆς ποσότητος εἶναι μόνα τὰ φυσικὰ σώματα· ἐνόμισε δὲ, ὅτι μᾶς ἐξηγήσας κατὰ τί, χωρὶς νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ κυρίως τίποτε.

Ἐκ τούτου συνάγει συμπέρασμα·

„Ὡς ποσότης... εἶναι πᾶν ἐκεῖνο, ὃ περὶ ὑπό-

βαίνομεν ὁπλῶς ἐννοίαν, χωρὶς νὰ ἀποβλέπωμεν παντάπασιν εἰς τὰ διὰ τῆς ἐννοίας ταύτης νοούμενα ἀντικείμενα.

(*) Ὅταν μετρῶ ποσόν τι, προσέτω ἐν μέρος κατόπιν τοῦ ὅλου (κατὰ διαδοχὴν) εἰς τὰ λοιπὰ, καὶ οὕτω γεννᾶται ἐν προσδιορισμένον ὅλον. Ἐὰν π. χ. θελῶ νὰ λάβω προσδιορισμένην ἐννοίαν τῆς ποσότητος ποσοῦ τινὸς χ, εἶναι ἀνάγκη πρῶτον μὲν τὸ ποσὸν α (τὸ ὅποιον ἐκλαμβάνω ὡς μονάδα) νὰ προσθέτω εἰς ἑαυτὸ ἀδιακόπως (καὶ τοῦτο εἶναι ἡ κατὰ διαδοχὴν σύνθεσις), ὥς γίνεσθαι $\chi = \alpha + \alpha + \alpha + \dots$ ἢ μὲν αὖ α οὐνομάζεται ἐδῶ καὶ μέτρον. Δεύτερον δὲ πρέπει νὰ προσδιορίσω ποσάκις τὸ α προστίθεται εἰς ἑαυτὸ, ἢ αὖς τὸ χ περιέχεται. Τότε λέγω, ὅτι ἡμέτρησα τὸ ποσὸν χ διὰ τοῦ ποσοῦ α· ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ποσάκις οὐνομάζεται ἀριθμὸς, ὥς ἡ μέτρησις ποσοῦ τινὸς ἄλλως περὶ δὲ ἀριθμὸν εἶναι ἀδύνατος.

„κεῖται εἰς αὐξήσιν καὶ μείωσιν Μετὰ πρὸς-διορισμοῦ“.

Ὁ ὁρισμὸς οὗτος, ὅστις δὲν περιέχει βέβαια τὴν ἀφηρημένην ἐννοίαν τῆς ποσότητος, ἀλλ' εἶναι ὁρισμὸς τοῦ ποσοῦ, εὐρίσκεται συνήθως εἰς τὰ πλείοτερα μαθηματικὰ συγγράμματα· χωρὶς ὁμως τοῦ „Μετὰ προσδιορισμοῦ“ τὸ ὁπεῖον ἐπρόσθεσεν ὁ κ. Β. χωρὶς ἀνάγκην· διότι ἂν ὑποθέσωμεν τὰ ποσὰ αὐξανόμενα ἢ μειούμενα ἀορίστως, πάλιν μένουσι ποσά. Πᾶς δὲ ὁ ὁρισμὸς οὗτος ἐμπορεῖ νὰ συναχθῇ ὡς πόρισμα ἐκ τῶν προηγουμένων, ὥς νομίζει ὁ κ. Β., ὅτι συναγεται, τοῦτο μόνος αὐτὸς δύναται νὰ μᾶς λύσῃ.

Ἀς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὸ δ' τμήμα τοῦ § 2., διὰ νὰ μὴ διακόψωμεν τὴν συνέχειαν τῆς περὶ ποσότητος θεωρίας του.

„Αἱ μὲν τῆς ἀριθμητικῆς μονάδες εἶναι ὄντα αὐ-
„δύπαρτα, αἱ δὲ τῆς γεωμετρίας τῆς ιδιότη-
„τος τῶν σωμάτων“.

Ἀνωτέρω μᾶς ὠνόμασε μόνα τὰ φυσικὰ σώματα ποσά· ἐδῶ ἔξαφνα φέρεῖ εἰς τὸ μέσον καὶ τὰς ιδιότητας τῶν φυσικῶν σωμάτων. Ἐν ἀπὸ τὰ δύο ἐμπορεῖ νὰ συμπεράνηται· ἢ ὅτι ἐλησιμόνησεν, ὅτι ἀνωτέρω ὠνόμασε μόνα τὰ φυσικὰ σώματα ποσά, ἢ ὅτι ἐκεῖ μὲν ἀτελῇ, ἐδῶ δὲ ἐντελῇ ἐκδέτεται τὸν κατάλογον τῶν ποσῶν του. Ἀς δεχθῶμεν τὸ δεύτερον. Ἐδῶ μᾶς διαιρεῖ ὅλα τὰ ποσὰ εἰς δύο κλάσεις· εἰς φυσικὰ σώματα καὶ εἰς ιδιότητας τῶν σωμάτων, καὶ τὰ διανέμει εἰς τὰ δύο γενικὰ μέρη τῆς καθαρᾶς Μαθηματικῆς, τὰ μὲν φυσικὰ σώματα εἰς τὴν Ἀριθμητικὴν, τὰς δὲ ιδιότητας τῶν φυσικῶν σωμάτων εἰς τὴν Γεωμετρίαν (ὡς ἂν ᾤτον ἡ Ἀριθμητικὴ Σωματολογία καὶ ἡ Γεωμετρία, Φυσική!). Τοιαύτη εἶναι ἡ περὶ ποσότητος θεωρία του! εἰς τὴν ὅποιαν βλέπει ἕκαστος, ὅτι, ἐνῷ ζητεῖ νὰ μορφώσῃ τὰς ἐννοίας τοῦ ποσοῦ καὶ τῆς ποσότητος, μένει προκλιωμένος εἰς τὰ ἀντικείμενα τῆς πείρας, χωρὶς νὰ ἐμπορῇ νὰ ἀφαιρῇ ἀπ' αὐτὰ.

Ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν ποσῶν τοῦ κ. Β. ἀποκλείεται πᾶν εἶδος καθαρῶ ποσοῦ. π. χ. ὁ χρόνος, τὸ καθαρὸν διάστημα κ. τ. λ. κατὰ τὴν ἐννοίαν του δὲν εἶναι ποσά· ἔξω ἂν νομίζῃ, ὅτι καὶ ὁ χρόνος καὶ τὰ καθαρὰ διάστημα εἶναι φυσικὰ σώματα ἢ ιδιότητες τούτων (!!!). Πρὸς τούτοις τὸ

τρίγωνον ἢ τὸ μαθηματικὸν σῶμα, τὰ ὅποια μέσα εἰς τὴν φαντασίαν του παραφαίνει ὁ μαθηματικὸς, καὶ τῶν ὁποίων τὰς εἰκόνας σχεδιάζει ἐπάνω εἰς τὴν χάρτιν ἢ . . . ταῦτα κατὰ τὸν κ. Β. δὲν εἶναι ποσά, ἔξω ἂν νομίζῃ, ὅτι καὶ ταῦτα εἶναι φυσικὰ σώματα ἢ . . . (!!!). Ἐξεναντίας ὁ κατάλογος οὗτος περιλαμβάνει ἀντικείμενα (τὰ φυσικὰ σώματα καὶ τὰς ιδιότητας τῶν σωμάτων), τὰ ὅποια δὲν εἶναι κυρίως τῆς καθαρᾶς ἐννοίας τῆς ποσότητος ἀντικείμενα· ναί, ἀποδίδομεν εἰς αὐτὰ ποσότητα, καλὸ εἶναι ἐν χρόνῳ καὶ διαστήματι, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπλῶς ποσά· διότι καθαρὰ δὲν εἶναι, ἀλλὰ μικτὰ ποσά· καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ἀντικείμενα εἶναι τῆς καθαρᾶς μαθηματικῆς.

Ἀφοῦ ὁ κ. Β. ὑπόσχεται νὰ γράψῃ περὶ καθαρᾶς Μαθηματικῆς (εἰς τὸν πρόλογόν του ὑπόσχεται νὰ γράψῃ περὶ Ἀριθμητικῆς Γεωμετρίας καὶ Ἀλγέβρας) τί ἀναφέρει φυσικὰ σώματα καὶ ιδιότητας τούτων; Ἀντικείμενα τῆς ἀφηρημένης ἐννοίας τῆς ποσότητος εἶναι τὰ καθαρὰ ποσά, ὅσα δηλ. καθυποβάλλονται εἰς τὴν καθαρὰν ἐποψίαν (ἐν διαστήματι καὶ χρόνῳ) (*).

Ἡ καθαρὰ Μαθηματικὴ ἐξετάζει τὴν ποσότητα καὶ τὰ ποσὰ καθαρῶς, χωρὶς νὰ ἀποβλέπῃ παντελῶς εἰς τὰ ἀντικείμενα τῆς πείρας. Ἡ καθαρὰ Γεωμετρία π. χ. ἐξετάζει τὸ τρίγωνον, ὄχι ὡς σχῆμα τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀντικειμένου τῆς πείρας· ἐξετάζει τὸ μαθηματικὸν σῶμα (ποσὸν καθαρὸν) αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, καὶ ὄχι ὡς σχῆμα τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ φυσικοῦ σώματος. Ἡ καθαρὰ Ἀριθμητικὴ ἐξετάζει τὰς συζεύξεις τῶν ἀριθμῶν καὶ τοὺς κανόνας τῶν συζεύξεων τούτων ἀφηρημένως, καὶ δὲν φροντίζει, ἂν εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῶν ποσῶν οἱ ἀριθμοὶ ἀναφέρονται. Ἡ δὲ τῶν καθαρῶν μαθηματικῶν γνώσεων ἐφαρμογὴ εἰς τὰ ἀντικείμενα τῆς πείρας, τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς μικτῆς Μαθηματικῆς, ἣτις δὲν εἶναι ἐπιστήμη καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ συνεφαρμογὴ τῶν γνώσεων τῆς Μαθηματικῆς καὶ τῆς Φυσικῆς εἰς τὰ ἀντικείμενα τῆς πείρας.

(*) Χρόνος καὶ διάστημα εἶναι αἱ συνθῆκαι, ὑπὸ τὰς ὁποίας τὰ ἀντικείμενα ἐμφανίζονται.

Ἄς ἔλθωμεν τώρα (εἰς ὅλον τὸν § 2) καὶ εἰς τὰς ὁποίας θεωρεῖ ὁ Συγγρ. διαφορὰς μεταξύ τοῦ συνεχοῦς καὶ διακεκριμένου ποσοῦ. Τρεῖς διαφορὰς εὐρίσκει μεταξύ αὐτῶν ἢ πρώτη, λέγει, εἶναι, ὅτι τὰ μὲν μέρη τοῦ συνεχοῦς συνέχονται ἀλλήλοις, τὰ δὲ τοῦ διακεκριμένου εἶναι χωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων· ἢ δευτέρα, ὅτι τὰ μέρη τοῦ διακεκριμένου εἶναι ποσὰ συνεχῆ· ἢ τρίτη, ὅτι αἱ μὲν μονάδες τῆς Ἀριθμητικῆς εἶναι ὄντα αὐθυπαρκτα, αἱ δὲ τῆς Γεωμετρίας εἶναι αἱ ιδιότητες τῶν σωμάτων.

Διὰ νὰ ἐξετάσῃ ἐκάστην τούτων κατ' ἰδίαν, πρέπει νὰ ἐκθέσω πρῶτον τὰς ἐννοίας τοῦ συνεχοῦς καὶ διακεκριμένου ποσοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων πηγάζει ἡ μεταξύ αὐτῶν κυρία διαφορά.

Συνεχὲς λέγεται τὸ ποσὸν τοῦ ὁποίου τὰ μέρη συνέχονται ἀλλήλοις, καὶ δὲν ἔχουσιν διακριμένην πληθύν.

Διακεκριμένον δὲ εἶτε **διωρισμένον**, τὸ ὁποῖον ἔχει διακριμένην πληθύν χωρισμένων ἀπ' ἀλλήλων μερῶν.

Ἐκ τούτων βλέπει ἕκαστος, ὅτι ἡ μὲν πρώτη τοῦ Συγγρ. διαφορὰ εἶναι ἀτελής — διότι συνεχὲς διαφέρει τοῦ διακεκριμένου ποσοῦ, ὄχι μόνον κατὰ τὴν συνέχειαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν διωρισμὸν τῶν συμπληρωτικῶν αὐτῶν μερῶν. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ κυρία καὶ μόνη μεταξύ συνεχοῦς καὶ διακεκριμένου διαφορὰ — αἱ δὲ λοιπαὶ δύο διαφοραὶ, τὰς ὁποίας ἠθέλησεν ὁ κ. Β. νὰ δημιουργήσῃ, εἶναι ἀσύστατοι. Διότι ἡ μὲν δευτέρα διαφορὰ τοῦ παντάπασιν δὲν εἶναι διαφορὰ, ἀλλ' ὁμοιότης· ὄχι μόνον ἕκαστον τῶν συμπληρωτικῶν μερῶν τοῦ διακεκριμένου, ἀλλὰ καὶ ἕκαστον τῶν τοῦ συνεχοῦς εἶναι πάλιν ποσὸν συνεχὲς, καὶ κατὰ τοῦτο συνεχὲς καὶ διακεκριμένου ποσὸν εἶναι ὁμοιώτατα. Ἡ δὲ τρίτη διαφορὰ τοῦ, καὶ εἰν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ μὲν Ἀριθμητικὴ ἔχει ἀντικείμενα τὰ αὐθυπαρκτα ὅντα, ἢ δὲ Γεωμετρία τὰς ιδιότητας τούτων (τὸ ὁποῖον, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, δὲν εἶναι ἀληθές), ἤθελεν εἶσθαι τὸ πολὺ διαφορὰ μεταξύ Ἀριθμ. καὶ Γεωμετρ. καὶ ὄχι ποτὲ μεταξύ συνεχοῦς καὶ διακεκριμένου ποσοῦ.

Δὲν πρέπει νὰ ἀποσιωπήσω καὶ τοῦτο; Ὁ Συγγρ. μετα-

χειρίζεται και ἐδῶ και εἰς ὅλον τὸ σύγγραμμα τὴν λέξιν ὑποκείμενον ἀντὶ τῆς, ἀντικείμενον, ἐν ᾧ ἡ διάκρισις τῶν δύο τούτων εἶναι ἀναγκασιότατη. Ἐχω π. χ. γινώσκω πράγματος τινός· τὸ γινωριζόμενον πρᾶγμα εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεώς μου, ἐγὼ δὲ τὸ ὑποκείμενον.

Πρὸς τοῦτοις δὲν πρέπει νὰ παραβλέψω ἄλλο χειρότερον, τὸ ἐφεξῆς. Νομίζει, ὅτι ἐπισήμη και ἀντικείμενον τῆς ἐπισήμης εἶναι ἐν και τὸ αὐτό! Εἰς ὅλον τὸν § 2 μεταχειρίζεται ἀδιαφόρως τὰς φράσεις „αἱ μονάδες τῆς Ἀριθμ.“ και „αἱ μονάδες τοῦ διακεκριμένου ποσοῦ“ „αἱ μονάδες τῆς Γεωμετρ.“ και „αἱ μονάδες τοῦ συν-“ „εχούς ποσοῦ“ κ. τ. λ.

Δε ἐξετάσωμεν τώρα και τὴν τῶν μαθηματικῶν ἐπισήμῶν ἔννοιαν τοῦ Συγγρ., τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω παρέτρεξα, διὰ νὰ μὴ διακόψω τὴν περὶ ποσότητος θεωρίαν του.

„Πᾶσα λοιπὸν (λέγει) ἐπισήμη, ἣτις ἔχει δι᾽ ὑποκείμενον (γρ. ἀντικείμενον) τὴν ποσότητα ὀνομάζεται Μαθηματική.“

Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές· ἰδοὺ διὰ τί· Ἄ. Ὅχι πᾶσα ἐπισήμη, ἣτις ἔχει ἀντικείμενον τὴν ποσότητα, εἶναι Μαθηματική· διότι και ἡ φιλοσοφία ἔχει πρὸς τοῖς ἄλλοις και τὴν ποσότητα ἀντικείμενον, και ὅμως οὔτε ὀνομάζεται οὔτε εἶναι Μαθηματική· β. Ἡ Μαθηματική δὲν ἔχει μόνον και μόνον ἀντικείμενον τὸ ποσοῦν, ἀλλ' ἐξετάζει και ποιότητες· διότι ὁμιλεῖ περὶ διαφορᾶς, γραμμῆς, ἐπιφανείας (*), σώμα-

(*) Σημεῖον, γραμμὴν και ἐπιφανείαν ἐκλαμβάνει κατὰ τὴν γνησίαν θεωρίαν τῆς Μαθηματικῆς. Τοῦτο ἐκρίνα ἀναγκαῖον νὰ σημειώσω ἐδῶ, διὰ νὰ μὴ συμῆθ' καμμία σύγχυσις.

Τινὲς ἀποχαιρήσαν νὰ δημιουργήσωσι ἄλλην παρὰ τὴν μαθηματικὴν, σημείου, γραμμῆς και ἐπιφανείας θεωρίαν, ἣτις εἶναι ὡς ἐφεξῆς. Κατ' αὐτοὺς και ἡ ἐπιφάνεια και ἡ γραμμὴ και τὸ σημεῖον εἶναι σώματα (μαθηματικά), και τῆς μὲν ἐπιφανείας ἡ μὲν διέσταις (τὸ βάθος), τῆς δὲ γραμμῆς αἱ δύο (τὸ βάθος και τὸ πλάτος), τοῦ δὲ σημείου και αἱ τρεῖς (τὸ βάθος, τὸ πλάτος και τὸ μήκος) εἶναι μικρόταται. Τὸ σημεῖον δέ-

τος (μαθηματικοῦ)· πρὸς τοῦτοις περὶ θέσεων, ὁμοίως περὶ συνεχείας τοῦ διαστήματος (*). Ἡ δὲ ἀκριβὴς ἔννοια τῶν μαθηματικῶν ἐπισήμῶν εἶναι ἡ ἐφεξῆς: Μαθηματικὴ ἐπισήμη εἶναι σύστημα γνώσεων ἐκ τῆς κατασκευῆς τῶν ἐννοιῶν (**).

(Κρίσεις τοῦ §. 3.)

„Ἀριθμητική... (λέγει)... εἶναι... ἐπισήμη περὶ τῶν διακεκριμένων μονάδων, εἴτε τῶν ἀριθμῶν και παθῶν αὐτῶν“.

Πῶς τάχα μεταχειρίζεται ἐδῶ τὸ μόριον εἴτε, ὡς ἐπισημαστικὸν ἢ ὡς διαζευκτικόν; ἀν ὑποθέσωμεν τὸ πρῶτον, συνάγεται, ὅτι μονάδες, ἀριθμοὶ και πᾶσι τούτων εἶναι ἐν και τὸ αὐτό· σύγχυσις ὀχι μικρά! ἀν ὑποθέσωμεν τὸ δεύτερον, τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀριθμητικῆς μένει ἀμφίβολον, εἶναι ἢ αἱ μονάδες ἢ οἱ ἀριθμοὶ και τὰ παθῶν! Τὰ συναγόμενα ταῦτα ἄτοπα δεικνύουν, ὅποῖος εἶναι ὁ ὀρισμὸς τοῦ συγγραφέως.

ἔται ἀπειράριθμα μεγέθη, ὡς ἀνάλογον πάντοτε μετὰ τὴν γραμμὴν, τῆς ὁποίας εἶναι μέρος* ὁμοίως και ἡ γραμμὴ (κατὰ πλάτος και βάθος), ὡς ἀνάλογος μετὰ τὴν ἐπιφάνειαν, τῆς ὁποίας εἶναι μέρος* παρομοίως και ἡ ἐπιφάνεια (κατὰ βάθος), ὡς ἀνάλογος μετὰ τὸ σῶμα, τοῦ ὁποίου εἶναι μέρος. Πρὸς τοῦτοις και τὸ σημεῖον και ἡ γραμμὴ και ἡ ἐπιφάνεια δέχονται ἀπειράριθμα σχήματα κατὰ τὸ σῶμα, τοῦ ὁποίου εἶναι μέρη. Τοιαύτῃ εἶναι ἡ θεωρία αὕτη. Κατ' αὐτοὺς λοιπὸν (διὰ νὰ ἀνακεφαλαιώσω τὰ εἰρημένα) τὰ ἀπλοῦςατα σκεῖα (τὸ σημεῖον ἢ γραμμὴ και ἡ ἐπιφάνεια) εἶναι ἀπειράριθμα και κατὰ τὸ μέγεθος και κατὰ τὸ σχῆμα· ἀξιόλογα τρώντι σκεῖα! Πρὸς ἀναίρεσιν τῆς θεωρίας ταύτης δὲν εἶναι χρεὶ νὰ εἴπῃ τις τίποτε· ἡ ἀπλή ἐκθεσις αὐτῆς ἐξαρκεῖ νὰ δώκῃ ὅποια εἶναι. Τοῦτο μόνον λέγω ὡς ἐν παρόδῳ, ὅτι οἱ δημιουργοὶ τῆς εἰχον τὸν νοῦν των πλεόντερον οἱ τὴν πρακτικὴν παρὰ οἱ τὴν ἐπιστημονικὴν Γεωμετρίαν. Εἶναι ἀδύνατον νὰ δαχθῇ τριαύτην θεωρίαν, ἥτις ἔχει καθαρὸν τοῦ διαστήματος ἔννοιαν.

Τὴν θεωρίαν ταύτην ἐδέχθη και ὑπερασπίσθη και ὁ διδ. κ. Κούμας· (δρμ. Σειρ. Μαθημ. και Φυσικ. ἐπιστημ. Τόμ. Β.)

(*) "Ora Mallin's Kritisches Wörterbuch, λέξ. Mathematic.

(**) Κατασκευάζεται ἔννοια, ὅταν ἐκδέχεται διὰ τῆς αἰς αὐτὴν ἀνάλογον ἐποφίας.

Ὁ ἀκριβὲς ὁρισμὸς τῆς Ἀριθμ. εἶναι ὁ ἐφεξῆς: Ἀριθμητικὴ εἶναι ἡ ἐπισήμη, ἣτις διδάσκει τὴν γνῶσιν τῶν ιδιοτήτων καὶ σχέσεων τῶν ἀριθμῶν, καὶ τὴν μέθοδον, πῶς ἐκ δοθέντων ἀριθμῶν καὶ τῶν τούτων σχέσεων εὐρίσκει τις ἄλλους ἀγνώστους.

Ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐπλάσεν ὁρισμὸν ὁ συγγρ. ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ἐξηγήσῃ τρεῖς λέξεις, ἐπισήμην, ἀριθμὸν καὶ πᾶθος.

Ἡ ἐπισήμη, λέγει, εἶναι γνῶσις... μετὰ ἀποδείξεων.

Ἐπρεπε βέβαια νὰ παραχωρήσῃ τὸν ὁρισμὸν τῆς ἐπισήμης εἰς τὴν λογικὴν· ἀφοῦ ὁμοίως ἤθελεν εἰς τὴν Ἀριθμητικὴν νὰ μᾶς ὀρίσῃ τὴν ἐπισήμην, ἔπρεπε καὶ νὰ τὴν ὀρίσῃ ἀκριβῶς. Ἐπισήμη δὲν εἶναι μόνον γνῶσις μετὰδείξεων, ἀλλὰ σύστημα γνῶσεων, καὶ διαφέρει τῶν κοινῶν (τῶν μὴ ἐπισημονικῶν) γνῶσεων, καθότι ἐκτείνει εἶναι ἀπλῶς ἄξροισμα γνῶσεων.

Ἀκόμη πλεῖστον ἀπέτυχεν εἰς τὸν ὁρισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ.

Ἡ ἀριθμὸς (λέγει) εἶναι διάκρισις ἰδεῶν.

Ἰδέα διακρίνεται ἀπὸ ἄλλην ἰδέαν διὰ τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῶν. Ὁ δὲ Ἀριθμὸς οὔτε ἰδέας οὔτε ἐννοίας εἶναι διάκρισις, ἀλλ' εἶναι πληθὺς, ἣτις ὀρισμένως γνωρίζεται διὰ τῆς κατὰ διαδοχὴν προσθήκης τοῦ ἑνὸς εἰς ἓν. Ἡ δὲ τῶν παθῶν ἐξήγησις του εἶναι τῶν τι, ἀγνώστου δι' ἄλλων ἀγνωστοτέρων ἐξήγησις.

(Ἐξέτασις τοῦ §. 4.)

Ἐπειδὴ εἰς τὸν παράγραφον τοῦτον ὑπαινίσσεται ὁ κ. Β. τὸ δεκαδικὸν σύστημα, κρίνω ἀναγκαῖον, πρὶν ἔμβω εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ παραγράφου τούτου, νὰ προτάξω καὶ περὶ τοῦ γενικοῦ καὶ περὶ τῶν μερικῶν συστημάτων τῆς ἀριθμῆσεως ὀλίγα τινα, τὰ ὅποια συμβάλλουσιν εἰς τὴν ἐξέτασιν μου.

(Περὶ συστήματος ἀριθμῆσεως ἐν γένει.)

Μὲ ἀπλὴν πρᾶξιν τῆς ἀριθμῆσεως ἀριθμεῖ τις ἕως εἰς τινα

ἀριθμένῃν πληθύν, τὴν ὁποῖαν θεωρεῖ, ὡς τὴν μεγίστην, καὶ τὴν διορίζει ὡς θεμέλιον ἀριθμὸν· ταύτην ἐκλαμβάνει ὡς ἐν μόνον πρᾶγμα, ὡς μονάδα ἀνωτέρου βαθμοῦ, καὶ ἀριθμεῖ περαιτέρω ἕως νὰ φθάσῃ εἰς πληθύν τινα ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν μονάδων συνισταμένην, τῆς ὁποίας ὁ ἀριθμὸς ἐξισοῦται μὲ τὸν θεμέλιον ἀριθμὸν. Τὴν πληθύν ταύτην ἐκλαμβάνει πάλιν ὡς μονάδα ἀνωτέρου βαθμοῦ, καὶ μορφώνει κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον νέαν συνθετωτέραν μονάδα. Ἀκολουθῶν ἐκάστῃ τὸν κανόνα τοῦτον ἀναβαίνει εἰς μονάδας πάντοτε ἀνωτέρου βαθμοῦ, ἐκάστῃ τῶν ὁποίων μορφώνεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκ τῆς προσηχῶς κατωτέρας. Ἰδοὺ ἐν συντόμῳ τὸ ἀριθμῆσεως σύστημα ἐν γένει. Κατὰ τὸν σταθερὸν τοῦτον καὶ ἀπαράβατον κανόνα εἶναι μορφωμένα καὶ ὅλα τὰ γνωστὰ μερικὰ συστήματα. Π. χ.

(Περὶ μερικῶν συστημάτων τῆς ἀριθμῆσεως.)

Εἰς τὸ δεκαδικὸν σύστημα, μὲ ἀπλὴν πρᾶξιν τῆς ἀριθμῆσεως ἀριθμοῦμεν ἕως εἰς τὰ δέκα, καὶ τοῦτον διορίζομεν ὡς θεμέλιον ἀριθμὸν τοῦ συστήματος· τοῦτον θεωροῦμεν ὡς μονάδα δευτέρου βαθμοῦ, καὶ ἀριθμοῦμεν, ἕως νὰ φθάσωμεν εἰς πληθύν, ἣτις ἐξισοῦται μὲ τὸν θεμέλιον ἀριθμὸν δέκα, τούτεστιν ἕως δέκα δεκάδας (ἐκατόν)· τοῦτον λαμβάνομεν ὡς μονάδα τρίτου βαθμοῦ, καὶ ἀριθμοῦμεν ἕως δέκα ἐκατοντάδας (χίλια) κ. τ. λ. Εἰς τὸ δυαδικὸν σύστημα ἀριθμοῦμεν ἕως δύο, τοῦτον διορίζομεν ὡς θεμέλιον ἀριθμὸν καὶ ἀριθμοῦμεν ἕως δύο δυάδας (τέσσαρα) . . . ἕως δύο τετράδας (ὀκτώ) . . . ἕως δύο ὀκτάδας (δεκαεξί) κ. τ. λ. (*).

Εἰς τὸ τετραδικὸν σύστημα ἀριθμοῦμεν ἕως τέσσαρα, καὶ τοῦτον διορίζομεν ὡς θεμέλιον ἀριθμὸν, καὶ ἀριθμοῦμεν ἕως τέσσαρας τετράδας (δεκαεξί) κ. τ. λ. (**).

Ἡ γνῶσις τοῦ συστήματος τῆς ἀριθμῆσεως (κατὰ τὸ ὅποιον ἀριθμοῦμεν) εἶναι μία ἀπὸ τὰς οὐσιώδεις καὶ ἀπαραιτήτους γνῶσεις εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ἐπισήμην. Τοῦτο δεικνύεται ἐκ τῶν ἐφεξῆς α'. Ἡ ἀριθμῆσις εἶναι ὅχι μόνον ἡ

(*) Opera Leibnizii Opera omnia Tom. 3, Genevae, 1768, pag. 346.

(**) Opera Weigelli Philosoph. Mathem. pag. 175.

πρακτικῇ πράξει, ἀλλ' ἐνταύτῳ καὶ ἡ βάσις τῆς ὅλης Ἀριθμητικῆς, καθότι πᾶσα ἐργασία εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναχθῇ εἰς τὴν ἀριθμητικὴν· διὰ τοῦτο ἡ ἀκριδὴς γνώσις τοῦ συστήματος τῆς ἀριθμητικῆς, μὲ τὸ ὅποιον εἶναι ἐσωτερικῶς ἐναγμένοι οἱ σοβαροὶ κανόνες τῆς ἀριθμῆσεως, εἶναι μία ἀπὸ τὰς οὐσιώδεις γνώσεις εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν Ἀριθμητικὴν· β'. Ἡ μέθοδος, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζομεθα εἰς πᾶσαν ἐργασίαν τῆς Ἀριθμητικῆς, θεωρεῖται ἀμέσως ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ συστήματος (κατὰ τὸ ὅποιον ἀριθμοῦμεν), καὶ κατὰ τοῦτο ἡ μετὰ λόγου γνώσις τούτου εἶναι μία ἀπὸ τὰς οὐσιώδεις καὶ ἀπαραιτήτους γνώσεις εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ἐπιστήμην· ἄλλως ἡ ἀριθμητικὴ μέθοδος καταστὰ μηχανικὴ καὶ ἄλογος.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἱκανὸν ἂν μόνον μερικὸν σύστημα, ὡς μονομερὴς γνώσις, νὰ μᾶς ἀναδύσῃ εἰς τὴν καθολικὴν ἔννοιαν τοῦ συστήματος τῆς ἀριθμῆσεως· εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέξωμεν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ μερικὰ συστήματα, ὅσα ἐμορφώθησαν ἀπὸ ἄλλους (τοὺς ὁποίους ἀνέφερον), καὶ τελευταῖον εἰς τὸ γενικὸν σύστημα, ὡς ἔκδοσα ἀνωτέρω. Τότε ἀποκτῶμεν κυρίως καθαρὰν ἔννοιαν τοῦ συστήματος τῆς ἀριθμῆσεως· τότε βλέπομεν φανερά ποίαν σχέσιν ἔχει ὁποιοῦνδήποτε σύστημα ἀριθμῆσεως πρὸς ὅλην τὴν ἀριθμητικὴν ἐπιστήμην· καὶ τότε ἐμποροῦμεν νὰ μάθωμεν, διατί ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἀριθμῆσιν ἠναγκάσθῃ νὰ καταφύγῃ εἰς συστήματα.

Ὅστις ἐπιχειρεῖ νὰ γράψῃ βιβλίον τῆς ἀριθμητικῆς ἐπιστήμης, καὶ παρατρέχει τὸ περὶ γενικοῦ καὶ μερικῶν συστημάτων κεφάλαιον, ἐκεῖνος (τολμᾷ νὰ εἴπω) παρατρέχει τὸ οὐσιωδέστερον μέρος τῆς ἀριθμητικῆς. Τοιοῦτόν τι ἔπαυε καὶ ὁ συγγραφεὺς μας· μόλις ἀνέφερε τὸ ὄνομα τῶν δεκαδικῶν συστημάτων! Ἄς ἔλθωμεν τῶρα καὶ εἰς τὸν παράγραφον, ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰ προειρημένα.

Ἐπειδὴ (λέγει)... εἶναι δυνατόν τὸ μέγεθος τῶν ἀριθμῶν... νὰ προχωρήσωσιν ἐπάπειρον, τέ-
του ἐνεκεν εἶναι ἀδύνατον εἰς τοὺς ἀριθμούς νὰ
ὑπάρξῃ ἕκαστος αὐτῶν ἀπολύτως· τουτέστιν ἀ-
νευ ἀναφορᾶς τινὸς ὡς πρὸς τοὺς λείπους.

Ἐδῶ ἔννοεῖ τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ἀριθμῶμεν κατὰ σύστημα. Ἀλλ' εἶναι ἀπορίας ἄξιον, πῶς ἀποδίδει τὴν

ἀνάγκην ταύτην εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀριθμούς! ἐνῷ ἡ ἀνάγκη αὕτη μόνον πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἔχει σχέσιν. Ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ ξενὸν τῆς φαντασίας του δὲν ἐμπορεῖ εὐκόλῃ νὰ κατανοήσῃ ὅχι μόνον ἄπειρον, ἀλλ' ὅπως οὖν μέγα πλήθος πραγμάτων· διὰ τοῦτο ἀναγκάζεται νὰ τὸ ἀναλύῃ πάντοτε εἰς μικρότερα πλήθη κατὰ τινα σοβαρὰν τάξιν, καὶ τὸ ἐκφράζει ὅχι δι' ἐνὸς ἀριθμοῦ, ἀλλὰ διὰ συνθέσεως ἀριθμῶν. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθη ὁ ἄνθρωπος νὰ καταφύγῃ εἰς σύστημα ἀριθμῆσεως.

Ἐν τῷ (λέγει) μέχρι μὲν τῶν δέκα ἡμεῖς ἀριθμοῦμεν δι' ἰδίων ὀνομάτων...

Δικαίως ἐμπορεῖ νὰ ἀπορήσῃ τις, πῶς ἔξαφνα ὁ κ. Β. μέ-
τεξῃ εἰς τὰ ὀνόματα τῶν ἀριθμῶν, ἐνῷ ὁ λόγος εἶναι περὶ αὐτῶν τῶν ἀριθμῶν. Ἀλλ' ἀκόμη πλείότερον ἐμπορεῖ ν' ἀπορήσῃ τις διὰ τὴν ὁποίαν φέρει τοῦ Ἰεροκλ. (γρ. Ἰεροκλ.) μαρτυρίαν. Μὲ τίνα σκοπὸν φέρει τάχα τὴν μαρτυρίαν ταύτην! νὰ μᾶς βεβαιώσῃ ἴσως, ὅτι ἀριθμοῦμεν κατὰ τὸ δεκαδικὸν σύστημα; ἀλλ' εἰς τοῦτο ἡ μαρτυρία τῶν παλαιῶν, διὰ νὰ μὴ τὴν ὀνομάσω ἄλλως, εἶναι ἀκαιρός· κανεὶς δὲν ἔχει χρειάν μαρτυρίας διὰ νὰ μάθῃ, ὅτι ἀριθμοῦμεν κατὰ τὸ δεκαδικὸν σύστημα, καθὼς οὔτε, ὅτι ἔχομεν ἀριθμητικὴν ἐπιστήμην. Νὰ μᾶς δείξῃ ἴσως τὴν ἀρχαιότητα τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος; ἀλλὰ τότε ἔπρεπε νὰ μᾶς φέρῃ μαρτυρίαν ἀπὸ πολὺ παλαιότερους τοῦ Ἰεροκλέους συγγραφεῖς, τοῦλάχιστον ἀπὸ τὸν Ἀρχιμήδην, ὅστις περιγράφει ἀκριδέστατα τὸ δεκαδικὸν σύστημα. Τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι ἔφερε τὴν μαρτυρίαν χωρὶς κανένα σκοπὸν· διότι ἡ μαρτυρία δὲν ἔχει οὔτε τὴν παραμικρὰν σχέσιν πρὸς τὰ μαρτυρούμενα. Ὁ Ἰεροκλῆς ὁμιλεῖ περὶ τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος· ὁ δὲ κ. Β. περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν ἀριθμῶν.

Οἱ ἀριθμοὶ (λέγει) βαίνουνσι κατὰ δεκάδα, τοῦτο εἶναι ἡ ἐπαριθμησις. Ἴδου τί μᾶς διδάσκει! ἀριθμησις, λέγει, καὶ σύστημα ἀριθμῆσεως εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτό! Καὶ ἐπιτόλαιον προσοχὴν ἂν ἐδίδεν εἰς τὰ λοιπὰ συστήματα, ἤθελε μάθειν, ὅτι καὶ κατ' αὐτὰ δυνάμεθα ν' ἀριθμῶμεν, ὡς καὶ κατὰ τὸ δεκαδικόν, καὶ ἤθελε πληροφορηθῇ, ὅτι ἄλλο ἀριθμησις καὶ ἄλλο σύστημα ἀριθμῆσεως.

(τὸ τέλος εἰς τὸ ἀκέλο υἶον τετραδίου.)

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

ΖΗΤΗΜΑ Δ'.

Ἐβλαψεν τὸ τοιοῦτο τὰ ἑλληνικὰ γράμματα,
ἢ ὠφέλησεν περισσότερο;

(Ακολουθία τῆς πρὸς Ἰάκωβον Ῥόταν ἐπιστολῆς, περὶ κλασικῶν συγγραμμάτων Ἑλλήνων· ὅρα Α. Β. σελ. 79. Ἀρ. 3.)

Ἐάν παραδάλωμεν τὴν πρῶν σημειωθείσαν ἀρθοῦσαν μετὰ τὴν σημερινὴν ὀλιγοτήτα τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, καὶ ζητήσωμεν ἔπειτα τοὺς λόγους τοῦ τοιοῦτου, εἶναι δύσκολον κατὰ πρῶτην προσβολὴν νὰ μὴ ἀποδώσωμεν ἐν μέρει τὴν ἔλλειψιν ταύτην εἰς τὴν διάκρισιν καλῶν καὶ κακῶν συγγραμμάτων. Διότι ἡ μεγάλη ὑπόληψις τῶν ἐπικριτῶν ἢ φιλοτιμία ἐκάστου ἵνα ἀποκτῇ κάλλιον τοὺς ἀρίστους, παρὰ τοὺς κατωτέρους· ἡ φυσικὴ κλίσις τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων νὰ ἀποφεύγῃ τοὺς πολλοὺς κόπους, ὅταν σοχάζονται ὅτι μὲ ὀλιγοτέρους φθάνουσιν εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν („τὸ δὲ ὀλίγου γινόμενον μάτην διὰ πολλοῦ γένοιτ' ἂν“, λέγει ὁ κοινὸς λόγος)· τὸ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ δυσπαράκτητον καὶ δυσφύλακτον τῶν βιβλίων, ταῦτα πάντα ἔπρεπε φυσικὰ νὰ παρακινήσωσιν ἕνα καθένα φιλομαθῆ νὰ σρέψῃ τὴν φροντίδα του εἰς τὴν ἀπόκτησιν μόνων τῶν ἐκλεκτῶν, ἀφίμων τοὺς λοιποὺς συγγραφεῖς εἰς ὀλίγους ἰδιοτρόπους ἀνθρώπους, ὅσοι τρέφονται ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν βιβλίων, τοὺς ἀληθινούς βιβλιοφάγους.

Ὅλα σχεδὸν τὰ πράγματα τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἐμπόριον· συμβαίνει λοιπὸν καὶ εἰς ταῦτα ὅτι εἰς τὸ κυρίως ἐμπόριον ἐκεῖνα καλλιεργοῦνται καὶ περιέπονται περισσότερο, ὅσα καὶ ζητήσιν ἔχουσι περισσότεραν εἰς τὴν δέ, ἢ ἐκείνην τὴν φορὰν τοῦ καιροῦ. Ὅτι δὲ τὰ καλλιεργούμενα καὶ τιμώμενα περισσότερο καὶ αὐξάνουσι μὲ κάπποισιν βλάβην τῶν ἄλλων, τοῦτο καὶ παλαιὰ παρατήρησις εἶναι, καὶ ἡ καθημερινὴ πείρα τὴν βεβαιῶσιν. Ὅχι παλὺ διάφορον φαίνεται ὅτι συνέβη εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ὑπόθεσιν. Ὅτε ἀνεγινώσκοντο κα-

τὰ τὸ μάλλον καὶ ἥττον πάντες οἱ συγγραφεῖς τῶν Ἑλλήνων, τότε καὶ τὰ ἀντίγραφα τῶν ἐπολλαπλασιάζοντο περισσότερο. Ἀφ' οὗτου δὲ παρὰ τοὺς ἐγκρίτους ἀρχισαν νὰ μὴ τιμῶνται οἱ ἄλλοι παραπολὺ, τότε καὶ οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος Ἀντιγραφεῖς, ἢ Καλλιγράφοι, παραμελοῦντες τοὺς λοιποὺς, ἀντέγραφαν μόνους ἐκείνους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ ἀμοιβὴν τῶν κόπων ἤλπιζαν περισσότεραν, ἕως οὗ τελευταῖον αὐξάνουσα παχυτέρα ἢ ἀμάθεια ἔφερε παντελὴ λογοπεριφρόνησιν. Τότε πλέον δὲν ἐπολλαπλασιάζοντο τὰ τῶν ἐγκρίτων, καὶ εἰς μόνους τὰς ἐπισήμους βιβλιοθήκας περιορίσθησαν τὰ ἀντίγραφα τῶν ἄλλων. Ὁ ἀφανισμὸς τῶν βιβλιοθηκῶν συναφάνισε καὶ τὰ ἀντίγραφα, καὶ οὕτως ἐγένετο ἡ ζημία ἀνήκεστος. Μὲ τὴν ἀββασίαν ἐκείνην εἰμποροῦσε τρόπον τινὰ νὰ παρομοιάσῃ κανεὶς τὸ συμβῆναι τοῦτο, ἥτις πρῆσκει τὴν κεφαλὴν μὲ ζημίαν ὅλων τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ σώματος.

Τοιαῦτα τινὰ, ὡς φαίνεται, συλλογίζόμενοι πολλοὶ τῶν νεωτέρων σοφῶν δὲν ἠκνησαν νὰ κινήσωσιν ἀμφισβολὴν ἂν ἢ τοιαύτη ἐκλογὴ ὠφέλειαν ἐπρόξενησεν ἢ ζημίαν μεγαλητέραν εἰς τὰ γράμματα. Οὕτως ὁ Ῥογκένιος λέγει (Κριτικ. ἱστορ. τῶν ἑλλήν. Ῥητόρ. σελ. 97) ὅτι καὶ ὑπὲρ, καὶ κατὰ, δύνατον νὰ λεχθῶσι πολλά· ὁ δὲ ἐν Γοττίνγῃ ἀκαδημιοδιδάσκαλος (Professor) τῶν ἱστορικῶν μαθημάτων κύριος Ἑρσένιος, ἐπίσημος διὰ τὰ σοφά του συγγράμματα ἀνευδοκίως κατακρίνει τὸ πρᾶγμα ὡς ἐπιβλαβὲς καὶ ὀλέθριον εἰς τὰ γράμματα „zum grossen Schaden der Litteratur.“ (Heeren Geschichte der classisch. Philologie B. I. Einleitung. S. 32).

Ἀνθρώποι, οἵτινες πτοοῦνται εἰς τὸ πλῆθος ἀπλῶς, ἐπιζητιζόμενοι εἰς τοιοῦτων ἐπισήμων ἀνδρῶν γνώμας, εὐκόλον εἶναι νὰ συγγράψωσιν ὀλοκλήρους πραγματείας κατὰ τῶν αἰτίων τῆς ἐκλογῆς, καταβοῶντες ὅτι ἐξ αἰτίας τῶν ἐξεργηθῆεν μυριάδας συγγραμμάτων. Ἐζημιώθη ἡ Ἑλλάς, ἐζημιώθη ἡ Εὐρώπη, καὶ ἐδράφη τὰ καίρια ὁ κόσμος ὅλος. Πόσον ὠφέλιμον, καὶ πόσον ἐνδοξον ἐν ταυτῷ εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰάν ἔσωζαν ὅλους τοὺς συγγραφεῖς! Εἰς πόσας ἐπισήμας ἤθελαν προκάψῃ περισσότερον οἱ Εὐρωπαῖοι, εἰάν εὕρισκαν τὴς παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχάς! Μὴ εὐδοκίμοῦντες οἱ νεώτεροι ἀνδριαντοποιοὶ, ὡς οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὴν ἀναλογίαν τῶν μερῶν τοῦ σώματος, διότι δὲν ἔχουσι τὸν κανόνα τοῦ Πολυ-

κλείτου (ὅρα κατωτέρω Ζήτ. ε'), δὲν ἀποδεικνύουσι τραυῆς τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων; Πόσον φανισμένη καὶ εὐτυχὲς ἐρεῖα ἤθελεν εἶσθαι ὅλη ἡ οἰκουμένη, εἰ μὴ ἐγίνετο ἡ ζημία αὕτη! Τοιαῦτα καὶ παραπλήσια ἄλλα δυνατόν νὰ κραυγάζωσι πολλοὶ, παρασυρόμενοι ἀπὸ τὸν ὑπερβολικὸν ζήλόν των.

Με διαλεκτικὰς λεπτολογίας πολλαχῶς ἠδύνατο νὰ γένη ἀπάντησις εἰς ὅλα ταῦτα τὰ τῶν δευτέρων· καὶ πρώτου μὲν ἡ τιμὴ τῶν πραγμάτων δὲν ἐκείει εἰς τὸ πολὺ ἀπλῶς· εἰ μὴ τοῦτο ἦτον, τότε τὰ πολυπληθῆ σιμῆνι τῶν Σκυθῶν ἦσαν εἶσθαι προτιμότερα εἰς τὴν ἰσορίαν τῶν ἐθνῶν παρὰ τοὺς εὐαρίθμους Ἕλληνας (ὅρα Böckh Staatshaushalt, der Athener, A. σελ. 1, καὶ Müller Geschichte, hellenisch, Stäm. und Städte, Bresl. 1820. σελ. 14). Ἐπειτα δὲ ὁ ἀφανισμὸς τῶν συγγραμμάτων δὲν ἐλαττώνει τὸ σέβας πρὸς τὸν γνωστὸν διὰ τὴν εὐφορίαν του τόπον· μάλις αὖ ἦτον ἐνδοξότερον εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ νὰ ἐσώζοντο ἔλα τὰ γραφθέντα βιβλία ἢ ὅχι, τοῦτο εἶναι ἀμφίβολον· διότι τῶρα μεταξὺ εἰς πολλὰ θεῖα παραδίδονται καὶ ὀλίγα ἀνθρώπινα· τότε ἔμοις ἦθελαν ἀριθμηθῆ καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ κοινὰ ἔθνη, τὰ ὅποια μεταξὺ εἰς μυριάδας ἀχρήστων ἔχουσι καὶ ὀλίγα καλὰ.

Πρὸς τοῦτοις αὖ οἱ Εὐρωπαῖοι, καταγινόμενοι μέχρι τοῦδε εἰς τὴν μετάφρασιν, ἐπεξεργασίαν καὶ ἔκδοσιν τῶν ἀνριθμῶντων Ἑλληνικῶν βιβλίων, σωθέντων καθ' ὑπόθεσιν, δὲν ἤθελαν ἀπαμείβουσι τὴν ἐδικήν των γονιμότητα, καὶ περὶ τοῦτου εὐλόγως δυνατόν νὰ κινήσῃ ζήτημα· διότι περὶ ἀνθρώπων, οἵτινες εἰς ὅλην των τὴν ζωὴν ἄλλο δὲν ἐργάζονται παρὰ τὸ μηχανικῶς μεταγλωττίζειν τὰς ἐννοίας τῶν ἄλλων, περὶ τούτων μὲ κάπποιόν δικαίον ἴσως λέγεται ὅτι εἰς ἄλλους ἀφίνουσι τὴν φροντίδα νὰ συλλογίζωνται ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ ἄλλο δὲ πρᾶγμα παράξενον ἦθελαν διίσχυρισθῆ πολλοὶ πολλοὶ μὴ μὲν ὅτι, διὰ τὴν ἀναγκασμένην ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀναγνωσέων βιβλίων, ὅτι τότε ἐγίνετο ἐκ τύχης, ἔπρεπε νὰ γίνετο τῶρα ἐκ προνοίας, νὰ ἀφανίζονται ἀνὰ τόσας ἑκατονταστηρίδας ἱκαναὶ μυριάδες βιβλίων.

Παρατρέχονται τοιαῦτα ἀπολογίαι ὅχι τόσον διὰ τὴν ἀτοπίαν των, ἢ ὅποια, καθ' ἑαυτὸ θεωρουμένου τοῦ πράγμα-

τος, δὲν εἶναι τόση, ὥσθ κατ' ἀρχὰς φαίνεται, ὅσον διότι εὐρίσκονται ἀνάρμοστοι εἰς τὴν ἐδικήν μας ὑπόθεσιν, ἐπειδὴ ὀρμῶνται ὡς ἐξ ὁμολογουμένων ἀρχῶν, ὅτι διὰ τοῦτο ἀφανίσθησαν τὰ Ἑλληνικὰ συγγράμματα, διότι ἐχωρίσθησαν καλὰ καὶ κακὰ, ἐν ᾧ τὸ ζήτημά μας εἶναι αὖ ἀληθεύς ἡ ἀρχὴ αὕτη ἢ ὅχι. Ἐξ ἐναντίας παρὰ εἰς τὰς ἀπολογίας ἄς ὑποθεθῇ ἔτι ἀληθινὰ ἦθελαν εἶσθαι μέγα καλόν, τιμὴ τῆς Ἑλλάδος, ἀφέλεια τῆς Εὐρώπης, καὶ μεγάλη εὐτυχία ὅλου τοῦ κόσμου τὸ νὰ ἐσώζοντο, εἰ μὴ ὅλα τὰ γραφθέντα, ἀφ' οὗτου εὐρέθη τοῦ γράφειν ἡ τέχνη ἕως εἰς τὴν τελευταίαν σιμῆνι τῆς Ἑλληνικῆς γραφίδος, τοῦλάχιστον τὰ ἀξιολογώτερα φιλοπονήματα· τὸ ζήτημα εἶναι αὖ οἱ χωρίσαντες τὸν κανόνα συνήργησαν εἰς τὴν φθορὰν τῶν γραφθέντων, ἢ ὅχι τὰ φαινόμενα, ὡς ἴδομεν ἀνωτέρω, τοὺς καταδικάζουσιν. Ἐπειδὴ ὁμοῦ πάν το φαινόμενον δὲν εἶναι πάντοτε ἀληθές· ἐπειδὴ μάλις τοιαύτη εἶναι πολλαχῶς τῆς ἀληθείας ἡ τύχη, ὥς κινδυνεύει νὰ πνιγῇ, ὅταν γείτονται μετὰ τοῦ ψεύδους, διὰ τοῦτο εἰς τὰς τοιαύτας περιστάσεις πρέπει νὰ γίνετο ἀκριδεδεξέμενον ἐρευνα.

Διὰ νὰ προσδιορισθῇ αὖ ἡ ἐκλογὴ αὕτη ἐσύμβαλεν εἰς τοῦτο, ἢ ὅχι· καὶ αὖ πολὺ, ἢ ὀλίγον, πρέπει νὰ δειχθῶσιν ὅλα τὰ αἷτια, ὅσα ἐπροξένησαν τὸ καθόλου ναυάγιον· καὶ οὕτως, γενομένης ἀντεξέτασσεως τοῦ μικροῦ πρὸς τὰ μεγάλα, ἀναφαίνεται τὸ πρᾶγμα καθαρώτερον, τίνα συνήργησαν πολὺ, καὶ τίνα ὀλίγον, τίνα ἦσαν ἀδιάφορα, καὶ τίνα πάλιν ἐχρησίμευσαν εἰς τὸ ἐναντίον. Ἡ περὶ συγγραμμάτων φροντίς ἢ ἀμεριμνία συνέχεται πάντοτε μετὰ τὴν προκοπὴν, ἢ ἁπλῶς τῆς παιδείας. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἴσως ἀποσκοποῦ νὰ διέλθωμεν συντόμως τὴν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς πτώσιν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, καὶ τὸν ἀφανισμόν των Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, καὶ πάλιν ἔπειτα ἀναλαμβάνομεν τὸν λόγον ἔνθα τῶρα τὸν ἀφίνομεν.

Πρὸς ὁρθότεραν δὲ ἐπίκρισιν τῶν πραγμάτων καλὸν φαίνεται νὰ προταχθῇ καὶ ἡ ἐξῆς παρατήρησις. Ὅτε τὸ πατροπαράδοτον ἐλάττωμα τῶν Ἑλλήνων, ἡ διχόνοια, ἐπέφερε τελευταῖον εἰς τὸν αὐχέναν των τὴν, χρυσὴν μὲν μέχρι τινός, πάντοτε ὁμοῦς ἄλυσον τῆς δεσποτικῆς Ρώμης, τότε ἔπρεπε καὶ αὐτοὶ νὰ δοκιμάσωσι τὴν τύχην τῶν καλῶν καὶ ποιῶντων ἐθνῶν τῆς ἀπερίαντου Μοναρχίας. Ὅσον ἀποβλέπει δηλ.

τὸ ἐκ τοῦ ἡγεμόνος, ἔπρατε ποτὲ μὲν νὰ ἔχωσι διωρισμένους καλλιεργητάς τῆς παιδείας, καὶ ὑπερέτας τῶν Μουσῶν, ποτὲ δὲ νὰ ἐρωῶνται καὶ αὐτὸ μετὰ πολλῶν ἄλλων, ὡς συνέβαινε νὰ ἦναι ἡ θέλησις τοῦ κατὰ καιρὸν ἄρχοντος· ἀπαρῶντα ὡς ἡ τύχη τῶν εἰς τὰ φυτώρια καλλιεργουμένων φυτῶν κρέμαται ἀπὸ τὴν διάθεσιν τοῦ ἐπιμελητοῦ, ἢ περιεπόμενα νὰ προκόπτωσιν, ἢ παραμελούμενα νὰ καταξηραίνωνται τὸ μέρος ἐκείνου. Ὅσον ἀποβλέπει τὸ ἔθνος, αὐτὸ καὶ ἑαυτὸ θεωρούμενον, οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ χωρίζωνται ἐκ τῶν λοιπῶν ἔθνων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἡστῆται τοῦτο εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἔθνους, εἰς τὴν ἐκ τῆς πολυκαιρίας συνηθειαν, ἢ εἰς ἄλλο ἄγνωστον αἴτιον, βέβαιον εἶναι ὅτι εἰς τὴν παλαιὰν Ῥώμην τὸ φυτὸν τῆς παιδείας, κλεισμένον καὶ περιβαλλόμενον εἰς τὰ φυτηκόμια (Serres) ὀλίγων τινῶν, δὲν ἔγινεν οὐδέποτε φυτὸν ἐντόπιον, εἰς τοὺς ὑπαιθρίους κήπους τοῦ ὄλου ἔθνους καλλιεργούμενον, ὡς ἦτον εἰς τὴν ἀπαραδειγματίσου κατὰ τοῦτο Ἑλλάδα (ὅρα περὶ τούτου καὶ, *Esquisse d'un Tableau historique des progrès de l'esprit humain de Condorcet*, σελ. 122·)· καὶ δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν, ἐν ᾗ εἰς τὴν Ῥώμην ἐξερίξωθι παντάπασιν τόσον εὐκόλα, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐσώζετο, ἂν ὅχι πάντοτε ἀνδισμένον καὶ ἀγλαόκαρπον, πάντοτε ὅμως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον χλοάζον· τοῦλάχιστον τοιοῦτον ἀφανισμόν πρόβριζον δὲν ἔπαυε ποτὲ εἰς τὴν μητέρα τῶν Μουσῶν· ὡς καὶ εἰς τὴν σιγμὴν ταύτην δὲν ἔχασε τὴν φυσικὴν ἀρετὴν τῆς, φθάνει νὰ λάβῃ μικρὰν βοήθειαν τὴν ὁποίαν ἐπικαλεῖται ἀπὸ ξένους καὶ ἐδικούς. Φανερόν λοιπὸν γίνεται ὅτι, κατὰ τὴν παρατήρησιν ταύτην, ὅταν λαλῶμεν εἰς τὸ ἐξῆς περὶ πτώσεως γραμμάτων εἰς τὴν Ἑλλάδα, παραβάλλομεν Ἕλληνας μὲ Ἑλληνας, τοὺς ὑστέρους μὲ τοὺς προτέρους, ὅχι μὲ τὰ λοιπὰ ἔθνη, τὸ ὅποια δὲν ἠδύνατο νὰ παραβληθῶσι μὲ τοὺς διδασκάλους τῶν μέχρις αὐτῆς τῆς πτώσεώς των.

Ἐκατονταετηρὶς ἀπὸ Χριστοῦ πρώτη, δευτέρα, τρίτη.

Μετ' αὐτὸν σχεδὸν τὸν θάνατον τοῦ Αὐγουστοῦ ἀρχισεν ἡ ἀμέλεια τῶν γραμμάτων, καὶ ἐντεῦθεν ἴσως ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἱερεία τῆς πτώσεως αὐτῶν. Ἐπειδὴ ὅμως κυρίως εἰς τὴν περίοδον ταύτην δὲν ἔπαυαν καταδρομῆν, ἀλλὰ μάλιστα εὗρισκαν, εἰς τὴν πρώτην, ὑπεράσπισιν ὑπὸ τὸν Οὐεσπᾶ-

σιανόν· τὸ δὲ θάυμασιώτερον καὶ αὐτὸς ὁ Δομιτιανὸς ἐπρόσπαθῆσε νὰ ἐπανορθώσῃ ὅσαι ζημίαι ἐπροξενήθησαν εἰς τὴν ἐπὶ Νέρωνος πυρκαϊάν· μετὰ δὲ τὸν Δομιτιανὸν ἀρχίζει ἐπὶ Νερουῦ ἡ εὐτυχὴς περίοδος καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὰ γράμματα, διαρκέσασα μέχρι τῆς τελευταίας Ἀντωνίνου τοῦ Φιλοσόφου (Μάρκου Αὐρηλίου, 180· μετὰ Χριστοῦ)· εἰς δὲ τὴν τρίτην, εἰς δὲν ἔγινε τίποτε γενναῖον εἰς διατήρησιν των, τοῦλάχιστον δὲν ἔγιναν ζημίαι καὶ φθοραὶ· διὰ τοῦτο παρατρέχοντες τὰς πρώτας τρεῖς ἀρχίζομεν ἀπὸ τὴν ἀκόλουθον, ἥτις εἶναι

Ἐκατονταετηρὶς ἀπὸ Χριστοῦ τετάρτη.

Ὅτε Κωνσταντῖνος ὁ αἰοίδιμος βασιλεύσας ἔκλεισε τὰ ἱερὰ (Πασχάλιον, παρὰ Heyne de interioru operum artis priscae etc. in *Commentat. Societ. Gottin.* Vol. XII, σ. 300), τότε ἔπρεπε ἀναγκασίως καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς φυλαττόμενα βιβλία νὰ παραμελῶνται. Γραμμένα μάλιστα ὅσα εἰς εὐφθαρτον ὕλην, τὴν πάπυρον, καὶ φυλαττόμενα εἰς κιβώτια, χωρὶς τελείως νὰ ἀερίζωνται, ὡς εἶναι τὴν σήμερον (βιβλιοσ. Προλεγόμενα εἰς Ὅμηρ. σελ. 40), τίποτε δὲν ἐχρειάζοντο περισσότερον διὰ νὰ καταντήσωσιν ἀρχήτερα εἰς τὴν φθοράν, εἰς ἣν ἐκλιναν εἰκοθεν. Ὅτε μετέπειτα ὁ εὐσεβέστερος τοῦ Κωνσταντίνου Θεοδοσίος, καὶ κατέλυσε καὶ κατέσχεψε μέχρις ἐδάφους τοὺς ναοὺς τῶν Ἑλλήνων (Πασχάλ. ὡς ἀνωθεν), τότε ἔγινε βῆμα πορρωτέρω εἰς τὴν φθοράν. Ὅτε τελευταῖον, διὰ νὰ ἀφίσωμεν τὰς ἐν Συρίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ φθοράς, ἀφηνείσθη τὸ Σαραπείου (Heeren *ισορ. φιλολ.* Η. σελ. 44), τότε συναφανίσθησαν καὶ ὅσα βιβλία εἶχαν διασωθῇ ἀπὸ τὰς φλόγας εἰς τὴν ἐπὶ Καίσαρος πολιορκίαν τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ ἀπὸ τὰς καταδρομὰς καὶ λεηλασίας εἰς τὰς συχνὰς ἐμφυλίους καὶ αἰσὶς τῆς φιλερίδος ταύτης πόλεως.

Πρότερον τοῦ Θεοδοσίου ὁ τυφνὸς Ἰωβιανὸς ἄλλο ἀ-ξιομίμητον δὲν εὗρισκεν εἰς ὅλην τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰμὴ βοηθούμενος ἀπὸ τὰς παλλακὰς του νὰ καύσῃ τὸν ὑπὸ Ἰουλιανοῦ εἰς βιβλιοθήκην μετατραπέντα ναόν, ἐκδικούμενος ἴσως τὴν ἐχθρότητά του παιδείαν, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς κοινούς ἐχθροὺς τῶν Ἑλλήνων βαρβάρους (ὅρα Σουΐδ. λ. Ἰωβιαν· καὶ Κοῦντ. Κυρίου βιβλ. γ. κεφ. ζ').

Ἑκατονταετηρὶς ἀπὸ Χριστοῦ πέμπτη.

Συνεχῶς καὶ ἀλληλοδιαδόχως κατασπαράσσεται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς παιδείας βαρβάρων τὸ Δυτικὸν Βασίλειον, εἰς τὸ ὁποῖον βέβαια εἶχαν συναχθῆ πολλά χειρόγραφα Ἑλληνικὰ τοὺς παρελθόντας χρόνους. Τρὶς λεηλαπεῖται ἡ μητρόπολις Ῥώμη, καὶ ῥιμαῖον τοῦ τολμήσαντος γίνεταί ἡ πρῶτη δέσποινα τῆς οἰκουμένης· κατεδαφίζεται ἡ δευτέρα μητρόπολις τῆς βορείου Ἰταλίας, τὰ Μεδιόλανα, καὶ ἀφανίζεται ἡ Ἀκυληΐα, διὰ νὰ μὴ ἀναγερθῇ πλέον. Τρέμει ἡ Ῥώμη εἰς τὴν πρὸ τῶν πυλῶν της θείαν μάστιγα, τὸν Ἀττίλαν· καὶ ἐτοιμάζεται νὰ παραίτησῃ τὴν Ἰταλίαν ὁ ἀνάξιος Οὐαλεντινιανός.

Συγχρόνως δὲ οἱ Γότθοι εἰς τὸ ἀνατολικὸν δὲν ὑπέφεραν νὰ ἦναι κατώτεροι τῶν Οὐννων. „Οἱ δὲ ἐπὶ λαίαν ἐτοιμοὺς τῶν ἀγρῶν καὶ παντελεῖ τῶν πόλεων ἀπώλειαν ἐχάρουν, τοὺς μὲν ἄνδρας ἡβηδὸν ἀποσφράττοντες, παιδάρια δὲ καὶ γυναῖκας ἅμα πρὸ πλοῦτος παντὶ ληϊζόμενοι“ (Ζωσίμ. Β. ε. κεφ. ε. 8.). Ὅσα δὲ διέφευγαν τὰς λεηλασίας τῶν Γότθων, φθείρονται ἀπὸ τοὺς σεισμούς, ἢ γίνονται ἀνάλωμα πυρᾶς. Αἱ συχναὶ πύρκαϊα τῆς σημερινῆς Κωνσταντινουπόλεως φαίνεται νὰ ἦναι κληρονομικὸν νόσημα. Αἱ ὑπὲρ τὰς δέκα μεγάλας πύρκαϊα εἰς τὴν δὲ τὴν ἑκατονταετηρίδα ἀπὸ Ἀρκαδίου μέχρις Ἀναστασίου (Heugne σελ. 294—295), μὲ ὅλον ὅτι, ὡς ἀναφέρουσιν, ἐβλάψαν περισσότερον τὰ ἔργα τῶν τεχνῶν, οὐδὲ τὰ βιβλία ὁμῶς ἐφειδωλεύθησαν. Μόνη ἡ ἐπὶ Ζήνωνος γενομένη (ἐν ἔτει 475) ἠφάνισε μαζὶ μὲ τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην 120,000 τόμους. Εἴτε ἀληθεύει τὸ λεγόμενον ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ἦτον ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, μετὰ καὶ τῆς Ἰσορίας τῆς τῶν ἡρώων πράξεως, γραμμένης μὲ χρυσῇ γράμματι εἰς ὅρας ἑντετρα ἑκατὸν εἴκοσι ποδῶν μακρά, (παρὰ Heugne σ. 295) εἴτε ὅχι, τοῦτο εἶναι ὅμως ἀληθέστατον ὅτι ὁ ἀφανισμὸς τοσούτων βιβλίων, ὑπερπτός ἴσως εἰς τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἦτον ἀνήκετος ζημία εἰς τὴν περίοδον τοῦ τότε καιροῦ.

Ἑκατονταετηρὶς ἀπὸ Χριστοῦ ἑκτη.

Πολλὰ ὀλιγοχρόνιος ἦτον εἰς τὸ ποτὲ δυτικὸν Βασίλειον ἡ ἡσυχία, ἡ ὁποία ἐξέθρεψε τὸν Βοήθειον καὶ Κασσιόδωρον. Τὰ ὅπλα τοῦ Τατλά, κατεδαφίζοντα τὰς ἐπισήμους πόλεις, καὶ ἡσυχίαν ἐσήκωσαν, καὶ Μούσας ἐξώρισαν. Οἱ Λογγοβάρδοι, δρυσύτεροι τῶν πρῶτων βαρβάρων, καταπατοῦσιν ὅσα

ἄστυα τῆς παιδείας ἐσεβίσθησαν ἐκεῖνοι, τὰ μοναστήρια καὶ ἐργασίαι (Heeren σελ. 64.). Ὁ δὲ Πάπας Γρηγόριος, ὁ λεγόμενος μέγας, εἴτε ἔκαυσε πολλὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος, ὡς τὸν κατηγοροῦσιν, (ὅρα μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ Ποιητ. τοῦ ἡμετ. Οἰκονόμου σελ. 24.) εἴτε ὅχι, ὡς λέγουσιν οἱ ὑπερασπισταὶ του (Tiraboschi Letteratura III. p. 87. παρὰ Heeren, σελ. 68), ὡς τὸ ἀποφασίσωσιν ἄλλοι, ὅποιοι δὲν κρίνουνσι φρονιμώτερον νὰ διδάσωσι περὶ τοῦ πράγματος, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Βαυλίου. (Λεξ. ἱερ. κριτ.) Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπέπληττε τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Βιέννης Δεσιδέριον, διότι ἀνεγίνωσκε τοὺς Ἑλλήνας ποιητάς· „quis in uno ore secum jovis laudibus christi laudes non capiunt (παρὰ Heeren σελ. 66.). Ἄνθρωπος μὲ τοιαῦτα φρονήματα, καὶ ἂν αὐτὸς δὲν ἔκαυσε βιβλία, ὀλίγον βέβαια ἤθελε φροντίσει ἵνα μὴ καῶσιν ἀπ' ἄλλον· τοῦλάχιστον φροντίδα περὶ πραγμάτων καταφρονούμενων δὲν εἰμποροῦσε νὰ ἔχῃ οὐδεμίαν.

Ὅσα δὲν ἔκαιεν ὁ Γρηγόριος εἰς τὴν Ῥώμην τὰ ἔκαιαν αἱ συνειδησμένοι πυρκαϊαὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Δύο μάλιστα ἀναφέρονται εἰς τὴν δὲ τὴν περίοδον ἐν ἔτει 552 καὶ 560 (Βεδρηνός παρὰ Heugne, 295). Ὁ δὲ καλὸς Ἰουστινιανός, ὡς νὰ μὴ ἀρκοῦσεν ὅτι κατεβροχάτο ἡ πᾶσα παιδεία ἀπὸ τὴν περὶ Δικαίου, ἠθέλησε νὰ τὴν καταπνίξῃ τελείως. Φιλοτιμούμενος νὰ νικήσῃ τὸν Σολομῶνα εἰς τοὺς λαμπροὺς ναοὺς ἐξέκοπτε τοὺς μισθοὺς τῶν διδασκάλων, ἵνα ἀπαντήσῃ τὴν ὑπέρογκον δαπάνην. (Ζωναρ. ιδ'. σελ. 50. παρὰ Heeren, 52) Καὶ ἴσως κατὰ τοῦτο δὲν ὀμολογεῖ πολὺ μὲ Λοδοβίκον τὸν ΙΑ' τῆς Γαλλίας, μὲ τὸν ὁποῖον τινὲς τὸν παραβάλλουσιν (Heugne Compagni, I. 2. 282.). Ἀπὸ βασιλείας, ὅς τις ἀποφασίζει νὰ ἀγροικίῃ τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ καλλύῃ νὰ κτίρια, ὅτι δὲν ἤλπιζαν πολλὴν βοήθειαν τὰ γράμματα κατὰδύλιν γίνεσθαι καὶ ἀπὸ τὴν περποίησιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐπιμελητάς τῶν γραμμάτων. Οἱ ἑπτὰ φιλόσοφοι, διδασκαλοὶ τῶν Ἀθηναίων, (Διογένης, Ἑρμείας, Εὐάλιος, Πρίσκιανός, Ἰσίδωρος καὶ Συμπλίκιος) ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσι καταφύγιον εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ νόματος, (Heeren, 63) ὄντες κατὰ τοῦτο ἐλεεινότεροι ἀπὸ τοὺς πολλὰς ἑκατονταετηρίδας μετέπειτα ὁμοιοπαθεῖς των, οἵτινες ὅχι μόνον πατρίδα νέαν, ἀλλὰ τῆς παλαιᾶς, ἀλλὰ καὶ προσασίαν καὶ τιμὴν, καὶ ἄστυα εὖ-

ρῆκαν διὰ τὰς μετ' αὐτῶν διακομένας ἐκ τῆς Ἑλλάδος Μούσας. Τάλαινα πατὴρ πόσον εἶσαι διὰ τὴν τύχην σου ἀξιοδάκρυτος! νὰ σὲ φεύγῳσι πολλάκις ἀναγκάζονται ὅσοι καὶ δύναμιν καὶ προαίρεσιν ἔχουσιν ἵνα σὲ ὠφελήσουν. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκειμενόν· εἰς τοιαύτας περιστάσεις καὶ ἡ παιδεία, καὶ τὰ ὄργανα τῆς παιδείας, ὀλίγον εὐδοκίμοῦσιν.

(Ἀκολουθεῖται.)

Τῶν ἔθνων αἱ συμφοραὶ ὁμοιάζουσιν τὰς ἀνθρωπίνους ἀσθενείας, ἅλλαι μὲν ἐπιδέχονται Θεραπείαν, ἅλλαι δὲ φέρουσιν ἡθικὸν τῶν ἔθνων θάνατον, ὅς τις εἶναι ἡ βαθμυδὸν συμβαίνουσα παντελής ἀπώλεια τῆς γλώσσης αὐτῶν καὶ θρησκείας. Ὅταν τῶν δύο τούτων πολυτίμων λειψάνων αἱ βάσεις διασωθῶσι μεταξύ ἔθνους, εἰς τοιαύτας συμφορὰς περιπεσόντος, τὸ ἔθνος ζῇ, καὶ ἀσφαλές αὐτὴν ἔχει Θεραπείαν τοῦ τῆν παιδείαν. Ὅταν καὶ παιδευτήρια ἱκανὰ καὶ εἰς διάδοσιν αὐτῆς ἐπιτήδεια φθάσῃ νὰ ἀποκτήσῃ, τότε ἀναγκαίως ἔπεται ἡ τελευτὰ τοῦ ἔθνους ἀνθρώποις, καλῶς τοῦ ἡλίου ἡ ἀνατολὴ μετὰ ζοφερὰν νύκτα. Ὁ πανδαμάτωρ χρόνος δὲν ἐφθόνησε τόσον τὴν τύχην τῆς πολυπαθοῦς Ἑλλάδος, ὥς καὶ νὰ τὴν καταδικάσῃ εἰς αἰώνιον θάνατον· ἐπρόσάχθη, φαίνεται, ἀπὸ τὸν ἀχρόνιον πατέρα τοῦ νὰ τῆς διατηρήσῃ μετὰ πολλὰς καὶ παντοίας βασάνους τὰς ἱερὰς ἐκείνας τοῦλάχιστον βάσεις, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν, καὶ ν' αἰρήσῃ ἔπειτα τὴν παιδείαν νὰ ἐποικοδομήσῃ εἰς αὐτὰς τὴν ἀρχαίαν τῆς δόξαν. Ἄν ἡ παιδεία δὲν ἐπέστροφεν ἀκόμη εἰς τὴν φίλην ἡμῶν πατρίδα, ἐπίβλεψεν ἡμῶς εὐμενῶς καὶ ἐγνώρισεν τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων τῆς λάτρου, καὶ ἡδὴ ἐτοιμάζεται μετὰ πολυχρόνιον περιπλάνησιν νὰ παλινოსήσῃ εἰς τὸ ἱερὸν αὐτῆς ἔδαφος, ὅπου νὰ λάβῃ νέας λατρείας, καὶ νὰ διασπείρῃ πλουσίως τὰς θείας εὐεργεσίας τῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ παρούσα τῶν Ἑλλήνων γενεὰ ἴδε καὶ ἐγνώρισεν μὲ χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμόν τοὺς θάυμαστους αὐτῆς προδρόμους, καὶ ἄρχισεν ἡδὴ πρὸ χρόνων τινῶν πανταχοῦ σχεδὸν νὰ ἀνιγερῇ ναοὺς πρὸς δεξιῶσιν τῆς φωτοφόρου θείας, οἵτινες εἶναι τὰ δημόσια τῆς πατρίδος σχολεῖα, ἃν καί τινα ἐξ αὐτῶν κλονίζωσι κατὰ καιροὺς σφοδρὰ μὲν ἀλλὰ βραχυβλαβὴ πνεύματα τοῦ παλαιοῦ

χειμῶνος. Μεταξὺ τῶν σχολείων τούτων ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐκτίσεν ἡ γυναικὶς ὁμόνοια τῶν φιλοπατρίδων Χίων, καὶ ἐξήριξαν αἱ σοφαὶ συμβουλαὶ καὶ διδασκαλαὶ ἀνδρῶν φιλογενεσάτων, διαλάμπει τὴν σήμερον ὑπὸ τὸν φαιδρὸν οὐρανὸν τῆς αἰαίας νήσου Χίου, καὶ ὁ Λόγιος Ἑρμῆς σπεύδει νὰ εὐφρανῇ τοὺς φιλομοίους ἀναγνώσας τοῦ, προσφέρων εἰς αὐτοὺς τερπνὴν καὶ ἀφρέλιμον ψυχαγωγίαν, τὴν ἀναγνώσιν τῶν ἐν αὐτῷ γενομένων ἀκολουθῶν ἀξιολόγων ὁμιλιῶν, τερπνοτέραν δὲ τὰς ἐφεξῆς ἀγγελίας.

Ὁ ἐν Ῥωσσίᾳ διατρίβων εὐγενέστατος ἐκεῖνος συμπατριώτης μας κύριος Ἰωάννης Ἀνδρέου Βαρβάκης, τοῦ ὁποῖου μέρος τῶν θάυμασιων ἀγαθοεργιῶν εἶχε κηρύξει ὁ Α. Ἑρμῆς (1), ἐξερέωσεν ἐτι μᾶλλον τὰς βάσεις τοῦ ἀνωτέρου σχολείου μετὰ λαμπροτάτην καὶ παντοτινὴν δωρεάν, συμποσσομένην εἰς 125 χιλιάδας γροσίων (2). Ἄλλος φιλογενής, ὁ ἐν Μολδαυίᾳ διατρίβων εὐγενέστατος Ἀρχὸν Στόλνικος κύριος Σταμάτιος Φουρναράκης ἐκ πατρίδος Χίου, ἐπρόσφερεν ἐτίσιον δῶρον εἰς αὐτὸ τὸ σχολεῖον γρόσια χίλια (3). Ἡμνήμη τῶν ὀνομάτων τῶν δύο τούτων καὶ τῶν τοιούτων (4) ὁμογενῶν θέλει διαμείνει ἀνεξάλειπτος ὅχι μόνον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς νέας ἐποχῆς τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς εὐγνωμονας καρδίας τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων. Ὅταν συγχρόνως μὲ τοιοῦτον φιλομαθείας πνεῦμα τοῦ γένους, γυνῶνται καὶ ἡμέραν καὶ τοιοῦτοι ἥρωες φιλογενείας, τίς ἀμφιβάλλει πλέον, ὅτι τῆς παιδείας ἡ ἐκάνοδος εἰς τὴν φίλην ἡμῶν πατρίδα κατὰ θεῖαν βουλὴν θαυμασίως τελεῖται;

Οἱ ἑκδόται.

(1) Ἰδε Σελ. 646—656 ἔτους 1819.

(2) Χωρὶς τούτων ἐχάρισεν ὁ φιλόανθρωπος Βαρβάκης ἄλλας 20 χιλιάδας εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς πόλεως Χίου.

(3) Καὶ ὁ Α. Ἑρμῆς ἐπροκίσθη μὲ ἐτίσιον συνδρομὴν γροσίων 150 ἀπὸ τὸν φιλόμουστον τεῦτον ἄνδρα. Ὁ πρὸς τοιαύτους φιλοκάλας εὐεργέτας ἀφελόμενος ἔπαινος εἶναι ἀφ' αὐτοῦ ζωγραφισμένος εἰς τὰς πρόξεις τῆς ἱστοκαλίας τῶν, καὶ οἱ εὐεργετούμενοι πλείουσι πρὸς τοὺς εὐεργέτας καλλίστον εἶσπονον ἐγκωμίων, ἐκθέτοντες εἰς τὸ κοινὸν τοιαύτην τὴν εὐεργεσίαν ὅποιον τρέφονται εἶναι, καὶ κηρύττοντες ἀτόχως τὴν εὐκρινὴ εὐγνωμοσύνην τῶν.

(4) Τοιαῦτον γενναῖον συνδρομητὴν ἀπέκτησεν καὶ τὸ σχολεῖον τοῦ Μεσοῦ προκισθέν ἀπὸ αὐτοῦ μὲ 70 χιλιάδας γρόσια, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ φίλος ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, χωρὶς νὰ μᾶς σημειώσῃ τὸ ὄνομα τοῦ.

Ο Μ Ι Λ Ι Α

εἰς τὴν δημόσιον ἐξέτασιν τῶν μαθητῶν τῆς
σχολῆς τῆς Χίου.

τὴν 7. Ἰανουαρίου 1920.

π α ρ α

Ν Ε Ο Φ Υ Τ Ο Υ Β Α Μ Β Α .

Ὅλα τὰ θεάματα καὶ ἀκουσμάτα ἔχουν ἐπιρροὴν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου. ἀνάλογον μὲ τὴν προξενουμένην ἀπὸ αὐτὰ ἡδονὴν καὶ ὠφέλειαν. Ἐντεῦθεν βλέπομεν τὰς διαφόρους τέχνας καὶ ἐπιστήμας νὰ λιμνάζωσι μετὰ τῶν ἀνθρώπων διαφόρους βαθμοὺς ὑπολήψεως καὶ τιμῆς. Αὕτη δὲ ἡ ἡδονὴ καὶ ὠφέλεια δὲν ἐννοεῖται ὁμοίᾳ μὲ ἐκείνην, τὴν ὁποίαν βλέπομεν εἰς τὰ τετράποδα περιορισμένην ἀπλῶς εἰς τὴν ὕλην, ἀλλ' ἡδονὴ καὶ ὠφέλεια πρέπουσα εἰς τὸ ἡγεμονικὸν τοῦτο καὶ θεόπλαστον δημιουργήμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ τρισυπόστατος θεότης τρόπον τινὰ ἐπιλοσιμήθη νὰ δείξῃ τὴν ἄπειρον σοφίαν καὶ παντοδυναμίαν της. Ἀλλὰ ποῦν θεῶμα ἢ ἀκουσμά ἐμπερεῖ, ἔστις ὁρθῶς φρονεῖ, νὰ εὕρῃ ἡδονικώτερον καὶ ὠφελιμώτερον παρὰ τὴν ἡθικὴν τῶν νέων καὶ πνευματικὴν γύμνασιν, τὰ ὁποῖα συγκροτοῦν τὴν ἀληθινὴν παιδείαν; Δὲν εἶναι μουσικὰ κρούσματα ὀργάνων, ἰσοχρονὸν τὸ πολὺ ἔχοντα τὴν ἡδονὴν μὲ τὴν ἀκρόασιν· δὲν εἶναι βάρβαρα θεάματα μονομάχων, εὐφραίνοντα καρδίας αἱματοχαρεῖς· οὔτε ἀσεδεσάτη πανήγυρις θυσιῶν ἀνθρωπίνων, μὲ τὰς ὁποίας ἡ πλάνη ἐπενόησε νὰ τιμᾷ τὴν θεότητα· εἶναι ἀνάπτυξις τοῦ θεοῦ λογικοῦ· πρόσδος ἀπὸ τὸ μηδὲν τῆς ἀγνοίας εἰς τὴν γνῶσιν τῶν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· ἡθικὴ μόρφωσις καὶ διάπλασις τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα θεοῦ· τὸν ὁποῖον αὐτὸς ὁ δημιουργὸς τοῦ παντός ἔβαλεν ἐπὶ τῆς γῆς, ὅχι ὡς ἐν τῶν ἄλλων ζώων νὰ κυλίσσῃ εἰς τοῦ χοῦν, ἢ νὰ περιπλανᾶται εἰς τοὺς ἀνέμους, ἢ νὰ περιέρχεται ἄφρωνος τὰ ζοφερά βάθη τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ κατέστησεν αὐτὸν νὰ ᾄδῃ λάτρης τῆς θεότητός του, γνῶσις τῶν θεῶν τοῦ ποιημάτων, καὶ ἄρχων πάσης τῆς γῆς. ἢ ἄρχετα τῶν ἰχθύων

„τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πάντων τῶν κτηνῶν, καὶ πάσης τῆς γῆς, καὶ πάντων τῶν ἐρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς (1)“. Τί ἄλλο ἡδονικώτερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον παρὰ τὴν γύμνασιν καὶ πρόσδον τοῦ τοιοῦτου δημιουργήματος πρὸς τὸν θεὸν σκοπὸν τοῦ δημιουργοῦ;

Τί δὲ καὶ ὠφελιμώτερον; Ὁ ἀνθρώπος γεννᾶται κατὰ φύσιν καὶ ἀνάγκην κοινωνικός. Κατὰ φύσιν, διότι ἔχει λόγον προφορικόν, δυνάμεις μαθήσεως, καὶ ῥοπὴν αὐθόρμητον εἰς τὸ μεταδοτικόν, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἴδια ζώου ἀκοινωνήτου. Κατ' ἀνάγκην δὲ πάλιν, διότι, ἂν καὶ μὲ θεῖα προτερήματα προικισμένοι, εἶναι ὅμως ἀδύνατος καθ' ἑαυτὸν, καὶ χωρὶς κοινωνικὸν βίον δὲν ἐμπορεῖ νὰ ἀναπτύξῃ τὰ προτερήματα ταῦτα, οὐδὲ ἀπλῶς νὰ ζήσῃ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀνθρώπος ἐπλάσθη φύσει κοινωνικός, σκοπὸς δὲ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς εἶναι ἡ εἰς θεὸν λατρεία, καὶ ἡ ἀναγκαῖα εἰς ἑκαστον ἀνάπαυσις καὶ ἀσφάλεια, εἰς ἐκτέλεσιν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου δυνάμεις ἄλλας οἰκοθεν δὲν ἔχει ὁ ἀνθρώπος παρὰ τὸ λογικόν, τί ἄλλο λοιπὸν ὠφελιμώτερον, μᾶλλον δὲ καὶ ἀναγκαιότερον παρὰ τὴν γύμνασιν τούτου; Ποῖον ἔθνος, ποία πόλις, ποία οἰκογένεια, ποῖος ἀνθρώπος τέλος πάντων ἀπαιδεύτος τὸν νοῦν, ἔζησε ποτὲ εὐτυχῶς καὶ ἀξίως τοῦ σκοποῦ, διὰ τὸν ὁποῖον ἐπλάσθη;

Μ' ὅλην τὴν ἀπλουσάτην ταύτην ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν βεβαιεῖ ὁ ὁρθὸς λόγος, μαρτυροῦν ὅλοι οἱ πλέον ἐνδοξοὶ ἄνδρες ἔθνη καὶ ἐκκλησιαστικοί, καὶ αὐτὰ τὰ καθημερινὰ παραδείγματα ἐπισφραγίζουσιν, εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον ἀνθρώποι, ὅχι οἱ παντάπασιν ἀπλοὶ καὶ ἀμαθεῖς, οὗτοι μάλιστα βλέποντες καὶ ἀκούοντες, κρίνουν ὁρθότερα καὶ ἀπαθέστερα τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀνθρώποι τέσσοι διεφθαρμένοι τὴν κρίσιν ἢ καὶ τὴν θέλησιν, ὥς διαβάλλουν τὴν γύμνασιν τοῦ λογικοῦ, τὴν λεγομένην Παιδείαν, οἱ μὲν ὡς περιττὴν, οἱ δὲ ὡς ἀσύμφορον οἱ δὲ ὡς ἄλλο τί· καὶ δὲν αἰσθάνονται ὅτι μὲ τὰς διαβολὰς τῶν ὀχί μόνον δείχνουσιν ῥήθρον μισόκαλον καὶ μισάνθρωπον, ἀλλὰ τρόπον τινὰ καὶ βλασφημοῦν εἰς αὐτὸν τὸν θεὸν διὰ τί νὰ πλάσῃ λογικὸν τὸν ἀνθρώπον. Ὅσις βέβαια κατατρέχει τὰ ἀληθινὰ ἀποτελέσματα αἰτίας τινός, οὗτος πολεμεῖ αὐτὴν τὴν αἰτίαν, ἀποτέλεσμα δὲ τοῦ λογικοῦ ἀληθὲς καὶ φυσικὸν εἶναι

(1) Γεν. κεφ. α', 28.

ἡ παιδεία, αἰτία δὲ ποιητικὴ καὶ δημιουργικὴ τοῦ λογικοῦ αὐτοῦ δ' ὁ θεός.

Αἱ τέχναι, αἱ ἐπιστήμαι, καὶ συντόμως, ἡ λεγομένη σοφία τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἀναντιρρήτως ὥρων θεοῦ, εἶναι μεταδόσεις ἐκείνης τῆς ἀπειροῦ σοφίας, τὴν ὅποιαν ἐξυμνοῦμεν εἰς τὰς ἱερὰς τελετὰς, καὶ ἡ ὅποια μᾶς φωνάζει διὰ τοῦ Σολομώντος μὲ ὑψηλὸν κήρυγμα. „Ἐλθέτε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν κεκέρακα ἡμῖν (1). Ἐγὼ ἡ Σοφία κατεσκεύασα βουλὴν, καὶ γινώσκω καὶ ἐννοῶ ἐγὼ ἐπεκαλεσάμην (2)“. Αἱ θεῖαι γραφαί, τὰ ἱερὰ συγγράμματα τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἀλήθειαι Θεολογικαί, φυσικαί, μεταφυσικαί, ἠθικαί, γωμετρικαί, ἀπ' ὅλα τὰ σύμματα τῶν ἐπιστημῶν μετέχουν.

Πολλὰ, ναί, δυσυχίαι συμβαίνουσιν εἰς τὸν κόσμον, τὰς ὁποίας δὲν ἐμποροῦν νὰ προβλέψωσι καὶ νὰ ἀπαντήσωσιν οὐδὲ οἱ πλεον σοφοί· τοῦλάχιστον ὅμως τὰς ὑποφέρουν γενναίως· οἱ ἀχρωμένοι μὲ τὴν γύμνασιν τοῦ λογικοῦ καὶ μὲ τὴν ἠθικὴν αἴσθησιν· δὲν πίπτουν εἰς ἀλογίαν καὶ ἀτοπίας, δὲν ζητοῦν νὰ θεραπεύωσι τὴν λύπην μὲ τὴν μέθην, τὴν δυσυχίαν μὲ τὴν ἀπελπισίαν, τὰς ἀφύκτους συμφορὰς τοῦ βίου μὲ ἄλλους ἐκουσίους κινδύνους. Ὁ Ξενοφῶν, μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, ὅταν ἔλαβε τὴν λυπηρὰν ἀγγελίαν, ὅτι ὁ πρωτότοκος τοῦ υἱὸς ἔθανατώθη εἰς τὴν μάχην τῆς Μαντινείας, ἔλυπθη μὲν ὡς πατήρ, πλὴν ὡς ἀνὴρ πεπαιδευμένος οὗτ' ἔπραξεν οὗτ' εἶπε τίποτε ἀπρεπές. Ὁ Ἀναξαγόρας μαθαὶν καὶ οὗτος τὸν ἥωρον θάνατον τοῦ υἱοῦ του, εἶπε μὲ λύπην φρόνιμον· Ἦξουρα ὅτι ἐγέννησα θνητὸν υἱόν. Εἶναι τάχα μικρὸν ἀγαθὸν καὶ τοῦτο τῆς παιδείας νὰ μετριάξῃ τὰς προσβολὰς τῶν ἀφύκτων συμφορῶν; Εἰς πολλὰς ὁμοίως τοιαύτας συμφορὰς ἡ παιδεία προσφέρει καὶ ἐτοιμὴν βοήθειαν. Ὁ Ἀρίστιππος μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, ὅταν ἐναυάγησεν εἰς τὰ παράλια τῆς Ρόδου, ἰδὼν ἐκεῖ γωμετρικὰ σχήματα, θαρσέτω, εἶπεν εἰς τοὺς δυστυχεῖς συντρόφους του· ἐδῶ βλέπω ἔχον ἀνθρώπων. Ἀνέβη λοιπὸν εἰς τὴν χώραν, ἐμβῆκεν εἰς σχολὴν τινα, καὶ γνωρισθεὶς διὰ τῶν σοφῶν ἐρωτήσεων καὶ ὁμιλιῶν του, ἔλαβε μεγάλας περιποιήσεις καὶ αὐτὸς καὶ δι' αὐτοῦ ὅλοι του οἱ σύντροφοι. Ὁ

(1) Παροιμ. Σολ. 9', 5. — (2) Κορ. 1.

ταν δὲ οὗτοι μέλλοντες νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πατρίδα, τὸν ἐρώτησαν ἂν ἔχῃ τίποτε νὰ μὴνύσῃ εἰς τοὺς συγγενεῖς του; Σὺς παραγγέλλω, ἀπεκρίθη, νὰ τοὺς εἰπῇτε μὲ τοιαῦτα πράγματα νὰ ἐφοδιάζωσι τοὺς υἱούς των, τὰ ὅποια εἰς τὸ ναυάγιον νὰ μὴ χάνωσιν, ἐννοῶν τὴν παιδείαν, ὡς μόνον ἀναφαίρετον κτήμα. Ἀλλὰ τί νὰ διατρίδω εἰς ἀτομικὰ παραδείγματα; εἰ Ῥωμαῖοι νικήσαντες τοὺς Ἕλληνας, δὲν ἐδιόζοντο νὰ τοὺς σέβωνται διὰ τὴν ἐτι σωζομένην παιδείαν των, καὶ ἔνα τοὺς μεταχειρίζονται πολὺ φιλανθρωπότερον παρὰ τὰ ἄλλα ἔθνη; Οὐδὲ καὶ εἰς τὰ πλεον μεγάλα δεινὰ, ὅσα δύνανται ἀνθρώπινῃ νὰ ἐμποδίσῃ δὲν ἐμπορεῖ, ἡ παιδεία τὰ μετριάξῃ τοῦλάχιστον, καὶ ἀνακουφίξῃ τοὺς πάσχοντας.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἀφύκτων τούτων συμφορῶν, πόσαι ζημίαι, πόσαι ἀτοπίαί, πόσοι ἄλλοι κίνδυνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ταλαίπαρος ἄνθρωπος πίπτει διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν του! Πόσα πάθη, εἰς τὰ ὅποια ἔχει φυσικὴν κλίσιν, καὶ μὴν ἐξεύρων διὰ τὴν ἀμάθειαν νὰ τὰ οἰκονομῇ, ἐκτραχιλίζεται εἰς τοὺς κρημνούς τῆς ἀπωλείας! Εἶναι βέβαια, εἶναι διάφοροι κράσεις καὶ διαθέσεις σώματων, αἱ μὲν κλίνουσιν μᾶλλον εἰς τὸ ὀξύθυμον, αἱ δὲ εἰς τὸ φιλήδονον, αἱ δὲ εἰς ἄλλο τι τῶν λεγομένων ἠθικῶν παθῶν. Ἀπὸ τοιαύτας λοιπὸν φυσικὰς διαθέσεις, ὅταν τὸ λογικὸν μένῃ ἀπαιδεύτον, ὁ ἄνθρωπος παρασύρεται εἰς ὀλεθρίους ὑπερβολὰς, ὡς πλοῖον ἀκυβέρνητον εἰς τοὺς σκοπέλους. Ὅταν δὲ λάβῃ παιδείαν, τὰς διορθώνει, καὶ ὡς ἀνδρείος καὶ ἐπιστήμων ἱππικὸς τὰς διευθύνει εἰς τοὺς λογικούς του σκοπούς. Ὁ Στίλπων, ἐνδοξος φιλόσοφος Μεγαρεὺς, ἱσχυρίζεται ὅτι ἦτον ἐπιβρεπὴς εἰς τὰς ἡδονὰς καὶ εἰς τὴν οἰνοποσίαν, διὰ τῆς παιδείας ὅμως ἐσάθη ἄνθρωπος τιμιώτατος. Ὁ Σωκράτης θαυμάζεται διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ σοφίαν του· ἀλλ' ὁ Ζώπυρος, περιδόντος φυσιογνώμων, εἶπε μίαν ἡμέραν ἐμπροσθεν πολλῶν ὅτι ὁ Σωκράτης εἶναι ἄνθρωπος δύσγους καὶ ἀσελγής. Τινὲς τῶν παρευρεθέντων μαθητῶν τοῦ Σωκράτους γελαῶντες ἀνέφεραν εἰς τὸν διδάσκαλόν των τὴν κρίσιν τοῦ Ζωπύρου ὡς ἀνόητον. Πλὴν ὁ Σωκράτης, ἀληθὴς, εἶπεν, ἡ κρίσις τοῦ Ζωπύρου· τοιαύτας τῶντι διαθέσεις ἔλαβεν ἀπὸ τὴν φύσιν, ἡ παιδεία ὅμως τὰς ἐδιόρθωσε.

Ταῦτα, ἀκροαταί, δὲν εἶναι σημεριναὶ ἀλήθειαι. Ἡ πείρα ὅλων τῶν αἰώνων, καὶ ἡ κρίσις ὅλων τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν

μᾶς τὰ βεβαιόησον πάντοτε. Χωρὶς σπουδαίαν ἀνατροφήν, χωρὶς γυμνασίου τοῦ λογικοῦ, χωρὶς παιδείαν λέγω, ἀδύνατον ἢ ἄνθρωπος, ἢ πόλις, ἢ ἔθνος νὰ εὐτυχῇ. Συμπατριῶται, δε τις θέλει δικαίως νὰ ἐπαινῇ, εὐρίσκει ἀναμφιδόλως μεγάλας ἀφορμὰς ἐπαινῶν εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν κοινῶν καλῶν πατριωτικῶν ζήλόν σας· εὐρίσκει εἰς τὰ δημόσια νοσοκομεῖα, εὐρίσκει εἰς τὰς φιλανθρωποὺς ἐπισκέψεις τῶν φυλακῶν, εὐρίσκει εἰς τὴν πατρικὴν διοίκησίν σας, εὐρίσκει εἰς ὅσα ἐκάμετε μέχρι τοῦδε ὑπὲρ τῆς Σχολῆς· ἀλλὰ τὸ καλὸν τοῦτο εἶναι τόσον μέγα, ὥστε ἀφίαν τούτους δικαίους ἐπαινοὺς σας εἰς τὴν ὑπαλὶ κρίσιν τῶν ὁμογενῶν καὶ ἀλλοθινῶν, λέγω μ' ὅλην τὴν βεβαιότητα τῆς ἀληθείας καὶ ἀρεθείας, ὅτι ἡ δημόσιος αὕτη Σχολή, τὰ κοινὰ παιδαγωγεία καὶ ἡ οἰκειακὴ ἀνατροφή τῶν τέκνων σας, πρέπει πάντοτε νὰ ἦναι ἡ μεγαλητέρα φροντίς σας. Μὴ περιορίζωμεν τὴν σκέψιν καὶ ἐπιμέλειάν μας εἰς τὰ ἄπαντά των τυχερῶς κακὰ ἢ καλὰ, ἀλλ' ὥς βαδύνωμεν εἰς τὰς βίβλας τῶν κακῶν καὶ καλῶν, καὶ ἐκείνας μὲν ὥς ἐκκόπτωμεν, ταύτας δὲ ὥς περιβάλλωμεν, καὶ οὕτω θέλωμεν ἔχειν βέβαιον σύστημα εὐτυχίας. Αἰτίαι τῶν καλῶν εἶναι ὁ φαιτισμὸς τοῦ υἱός, καὶ ἡ ἐξ ἀρχῆς σπουδαία ἀνατροφή. Τὰς αἰτίας ταύτας τῶν καλῶν κηρύττει πάντοτε, καὶ ἀγωνίζεται νὰ συζησῇ ἡ δημόσιος αὕτη σχολή. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὅμως τοῦ κοινωνικοῦ σκοποῦ τούτου σκοποῦ, ἀνάγκη τῆς κοινῆς πάντων καὶ μερικῆς ἐκάστου εὐνοίας καὶ προθυμίας. ΧΙ'ΟΙ, ὑπὸ πάντων κηρύττεσθε ὅτι ὅσα κοινωνικῇ ἐπιχειρισθῆτε, ταῦτα καὶ διατηρεῖτε καὶ τελειοποιεῖτε. Ἡ σχολή αὕτη ἔσω πάντοτε τὸ μεγαλύνειν ὑποκείμενον τῆς φιλοτιμίας σας, διότι εἶναι καὶ τὸ πάντων ἐνδοξότερον καὶ ἀφελιμώτερον.

Μαθηταί, τῆς φιλομαθείας σας ὁ σκοπὸς εἶναι ἡ ἐκ τῆς παιδείας δόξα καὶ ἀρελεία. Δόξα ὅμως καὶ ἀρελεία ἀληθὴς δὲν ὑπάρχει χωρὶς τὴν ἀρετήν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀποτείνεται ἡ παιδεία. Ἡ αὕτη σοφία, ἣτις μᾶς διδάσκει τὰς ἀποκρύφους σχέσεις καὶ αἰτίας τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἡ αὕτη μᾶς ἐξηγεῖ καὶ τὰ ἀπόρρητα τοῦ ἀνθρωπίνου ἠθικοῦ κόσμου, καὶ μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὴν ἀληθινὴν εὐτυχίαν μὲ τὸ φῶς τῆς οὐρανοῦ διδασκαλίας, τοῦ Θεοσδότου ὁρθοῦ λόγου, καὶ τῆς πείρας τῶν ἀπ' ἀρχῆς γενεῶν. Ἡ γνώσις τῶν ἠθικῶν ἀληθειῶν δὲν εἶναι εἰς οὐδὲν κατωτέρα τῆς γνώσεως τῶν φυσικῶν· εἰν

δὲ ἐξετάσωμεν καὶ τὴν ἄμεσον αὐτῶν ἀρελείαν, τίς δὲν θέλει ὁμολογήσειν ὅτι αἱ ἠθικαὶ ὑπερέχουν τοσοῦτον, ὅσον ἡ ἀρετή πάντα τὰ ἄλλα; Ἄς ἔχῃ τίς, εἰ δυνατόν, ὅλον τὸ θεωρητικὸν μέρος τῆς σοφίας, ἔσω ἄριστος μαθηματικὸς, ἄριστος ἄστρονόμος, ἄριστος φυσικὸς· ἂν δὲν ἔχῃ καὶ τὸ ἠθικόν, ἀλλ' ἦναι ἀκρατής εἰς τὰ πάθη, καὶ ἄτακτος εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον, πῶς ἐμπορεῖ ὁ τοιοῦτος νὰ ζήσῃ θεαρέτως καὶ εὐδαιμόνως καθ' ἑαυτὸν, ἢ μὲ τοὺς ἄλλους; Ἀλλὰ δὲν εἶναι, δὲν εἶναι δυνατόν οὐδὲ σοφίαν νὰ ἀποκτήσῃ ὁ τοιοῦτος· οἱ Πυθαγόρει, οἱ Ζήνωνες, οἱ Σωκράται, οἱ Πλάτωνα, ὅλοι συντομαὶς οἱ ἐνδοχοὶ κατὰ τὴν σοφίαν, ἐκάθισαν καὶ ἄνδρες ἐνάρετοι. Τὸ τέλος τῆς παιδείας, τὴν ὁποῖαν καθ' ἡμέραν διδάσκεσθε, εἶναι τὸ ὁρθῶς σκέπτεσθαι, καὶ λογικῶς ζῆν· εἰς τοῦτο ἀποτείνονται ὅλοι οἱ ἀγῶνες τῆς δημοσίου ταύτης Σχολῆς· τοῦτο προσμένει ἀπὸ σας ἡ κοινὴ Πατρίς, νὰ σῶς ἰδῇ πεπαιδευμένους χριστιανοὺς, πολίτας, τιμίους, ἄνδρας ἀγαθοὺς. Ταῦτα λοιπὸν, μαθηταί, φρονούντες πάντοτε, καὶ ὑπὲρ τούτων σεμνῶς ἀνταμιλλώμενοι, καὶ ἀλλήλους παρακελευόμενοι, σπεύσατε εἰς τὸ ἐνδοχὸν τοῦτο εἶδιον νὰ εὐφρανέτε Θεόν, Πατρίδα, γονεῖς, καὶ τοὺς ὑπὲρ ὑμῶν ἀγωνιζομένους διδασκάλους.

Ὅ Μ Ι Λ Ι Α

Ἰακώβου Πιτζικιοῦ τοῦ Γεωργίου.

Μεγάλην αὐθάδειαν ἤθελε μοῦ κατηγορήσειν τις, βλέπων νέον μέλις ἀρχίζοντα νὰ ἐκβαίνει ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τὰ παιδαριώδη φρονήματα, καὶ ἔπειτα τολμώντα νὰ παρβησιάζεται ἐπὶ τοῦ σεδασμοῦ τούτου βήματος ἐμπροσθέν σοφοῦ Ἀρχιερέως, σοφῶν διδασκάλων, καὶ ἄλλων φιλελλήνων λογίων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐσύντρεξαν εἰς τὴν λαμπρὰν καὶ μεγαλοπρεπῆ ταύτην λογικὴν πανήγυριν, διὰ νὰ ἴδωσιν αὐτοψαί τοὺς καρποὺς τοῦ ὅπου ἡ πατρίς ἐφύτευσεν ἀμπελώνος. Ἀλλ' οὔτε οἱ ἐνδοχοὶ ἐκεῖνοι τῆς ἀρχαιότητος ἥρωες ἀπολαμβάνοντες τὴν ἐκ τῶν μεγάλων κινδύνων προσερχομένην δόξαν, καταφρόνου κατὰ τὸν φιλόσοφον Πλούταρχον (1) τὴν ἐκ τῶν

(1) Ἐν βίῳ Γαίου Μαρίου 6.

μικρῶν κόπων, οὔτε οἱ πλούσιοι ἀποβάλλουν τὰς μικρὰς ἀφορμὰς, αἵ τινες ἐμποροῦν νὰ αὐξήσουν, ἔσω καὶ ὀλίγον, τὸν ἑαυτῶν πλοῦτον, οὔτε σεῖς, ὦ φιλοπάτριδες ΧΙΟΙ, γενόμενοι ἀκροαταὶ τοιούτων σοφῶν διδασκάλων ἀξίων τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοψυχίας σας, ἀποποιεῖσθε τὴν ταπεινὴν ὁμιλίαν συμπατριώτου νέου, κινουμένου ὁμῶς ἀπὸ τὴν προθυμίαν τοῦ νὰ δείξῃ εἰς τὴν πατρικὴν σας ἀγάπην ἴδιόν τι ἀγώνισμα, προβάλλων, ὅτι ἡ πολυμαθεῖα βλάπτει τοὺς κακῶς ἀνατετραμμένους. Τὴν αἰσιοτάτη, πάντοτε ὁμῶς ἀξία περιεργείας. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποβάλω τὴν ἐκ τῆς ἀδυναμίας μου δικαίαν δειλίαν, ἐπικαλοῦμαι τὴν εὐνοϊκὴν σας καὶ πατρικὴν ἀκρόασιν.

Εἶναι πολλὰ μεγάλη ἡ μεταξὺ τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς παιδείας διαφορά· ἡ πολυμαθεῖα εἶναι ἔργον μνήμης, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν μετέχουν ἐπιποσὸν καὶ αὐτὰ τὰ ἄλογα ζῶα. Παιδεῖαν ὁμῶς λέγοντες οἱ παλαιοὶ καὶ νέοι σοφοί, ἐννοοῦν μάθησιν καὶ ἀσκησιν ἐνταυτῷ τῶν καλῶν· καὶ τοῦτο συνιστᾷ τὴν λεγομένην σπουδαίαν ἀνατροφὴν· ὅθεν καὶ Παιδαγευμένος κυρίως λέγεται καὶ εἶναι ὁ ἔχων μάθησιν καὶ ἡθὴ χρησάμενος δὲ ὠφελίμοι καταξενούνται καὶ εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τὸν πλησίον τῶν οἱ καλῶς ἀνατραφεύντες καὶ μαθητεύσαντες, μᾶς βεβαιῶσι καὶ ὁ ὁρθὸς λόγος καὶ τὰ παραδείγματα ὅλων τῶν αἰώνων. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει δύο δυνάμεις γενικὰς, νοητικὴν καὶ ἠθικὴν· καὶ ἡ μὲν νοητικὴ ἔχει διὰ ὑποκείμενότητος τὰς ἰδέας, ἡ δὲ ἠθικὴ τὰς πράξεις· ἡ συμφωνία τῶν πράξεων μὲ τὰς ὁρθὰς ἰδέας συγκροτεῖ τὸν ἐνάρετον ἄνθρωπον, τὸν ἀληθῆ Χριστιανόν, τὸν κοινωφελῆ πολίτην· ἀλλ' ὅταν αἱ ἰδέαι ᾖναι ψευδεῖς καὶ βλαπτικαί, ἡ συμφωνία τῶν πράξεων μὲ τοιαύτας ἰδέας, εἶναι μᾶλλον συνωμοσία ὀλέθριος καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πράττοντα καὶ εἰς τοὺς συζῶντας μὲ αὐτόν. Ὅταν δὲ πάλιν ὁ νοῦς ἔχῃ ὁρθὰς ἰδέας, ἡ δὲ ἠθικὴ δύναμις ἐσυνείδησε νὰ καταγίνεται εἰς τὴν περιποίησιν τῶν ἀλόγων παθῶν, τότε ὁ ἄνθρωπος εἶναι δυσχερέστερος διὰ τὸν ἑαυτόν του, καὶ βλαπτικώτερος εἰς τὸν πλησίον του.

Φαίνεται ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ὅσα ζῶα εἶναι εὐφύετρα καὶ εὐγενέστερα, ταῦτα, ὅταν δὲν λάβωσι τὴν πρέπουσαν γυμνασίαν, καταξενούνται καὶ τὰ πλεον ἀχρεῖς. Μὲ ταῦτα συγκρίνων τοὺς ἀνθρώπους ὁ σοφώτατος Σωκράτης, ἔλεγεν. Ὅμοιος δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς εὐφρεστάτους, ἐβόημε

„καταφύετε τὰς ψυχὰς ὄντας καὶ ἐξεργασματοτάτους ὡς ἂν ἐγχειρῶσι, παιδευθέντας μὲν καὶ μαθόντας ἃ δεῖ πράττειν, ἀρίζουστε καὶ ὠφελιματοτάτους γίγνεσθαι (Πλέξα γὰρ καὶ μέγιστα ἀγαθὰ ἐργάζεσθαι). Ἀπαιδεύτους δὲ καὶ ἀμαθεῖς γινομένους, κακίζουστε καὶ βλαβερωτάτους γίγνεσθαι· κρίνειν γὰρ οὐκ ἐπισκερμένους ἃ δεῖ πράττειν, πολλὰκις ἐπιχειρεῖν πονηροῖς πράγμασι· μεγαλείους δὲ καὶ σφοδρούς ὄντας, δυσκατέκτους καὶ δυσάποτρέπτους εἶναι. Διὸ πλέξα καὶ μέγιστα κακὰ ἐργάζεσθαι (1)“. Οἱ κακῶς ἀνατετραμμένοι πολυμαθεῖς, ὅντες, νὰ εἶπω οὕτω, φῶσι κακοποιοί, θέλουν ὁδηγεῖσθαι ἀπὸ τὴν πολυμαθεῖαν ταύτην εἰς ἐφεύρεσιν καὶ ἐκτέλεσιν τῶν μεγαλωτάτων κακιῶν. Ταύτην μεταχειριζόμενοι ὄργανον τῆς κακίας τῶν, γίνονται βλαπτικοί εἰς ἑαυτοὺς, ἀφανισμοὶ τῆς πατρίδος, καὶ μάστιγες τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Διὰ τοὺς τοιούτους ὁμολογεῖ καὶ ὁ σεβάσιμος Πλάτων ὅτι φοβεῖται περισσότερο, παρὰ διὰ τοὺς παρελθόντας ἀμαθεῖς, „Μᾶλλον δέδοικα τοὺς ἡμμένους μὲν αὐτῶν τούτων τῶν μαθημάτων, κακῶς δ' ἡμμένους, οὐδαμῶς γὰρ δεινὸν οὐδὲ σφοδρὸν ἀπειρία τῶν πάντων, οὐδὲ μέγιστον κακόν, ἀλλ' ἡ πολυπειρία καὶ πολυμαθία μετὰ κακῆς ἀγωγῆς γίνεται πολὺ μείζων ζημία (2)“.

Ἀλλ' ἤθελεν εἰπεῖν τις ὅτι οἱ κακῆς ἀνατροφῆς πρέπει μάλιστα νὰ καταγίνονται εἰς τὴν μάθησιν διὰ νὰ ἐκρίζωσιν κατ' ὀλίγον ἀπὸ τῆς ψυχᾶς τὰς ὁποίας παιδιόθεν ἀπέκτησαν κακὰς ἔξεις. Τῶν τοιούτων ἔξω τὸ δυσεξάλειπτον, ἢ τολμᾷ νὰ εἶπω, ἀνεξάλειπτον σιμὰ τῆς μαρτυρίας καὶ ὁμοφωνίας τῶν σοφῶν, καὶ αὐτὴ ἡ πείρα βεβαιούσα μᾶς δείχνει εἰς κάθε αἰῶνα ἀπειρα πραγματικὰ παραδείγματα. Διογύσιος ὁ Β. θέλαιν νὰ κακοποιήσῃ Δίονα τὸν Συρακούσιον φηρόντα ἀπὸ τὴν Σικελίαν, ἐπρόσβαζε νὰ ἀνατραφῇ κακῶς ὁ υἱὸς τοῦ· στενοχωρούμενος ἔπειτα ὁ νέος μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του πατρός· ἔφυγε νὰ μεταβάλῃ τὴν κακίαν του διαγωγὴν, ἐβρίφη ἐκουσίως ἀπὸ τὸ ἀνώγειν τῆς πατρικῆς του οἰκίας. Καὶ τίς ἡ χρεῖα παραδειγμάτων, ἀφ' οὗ βλέπομεν τὸν μέγαν Ἀλκιβιάδην μ' ὅλον ὅτι κλαίει ἐλεγχόμενος ἀπὸ τὸν Σωκράτην, νὰ ἀδυνατῇ μ' ὅλον τοῦτο εἰς τὸ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς συμ-

(1). Ξενοφ. Ἀπομ. βιβλ. 3, κεφ. 3, (2) Πλάτ. Νομ. 5.

βουλᾶς του, προκατειλημμένος ἀπὸ τὴν κικὴν ἀνατροφὴν τῶν κολᾶκων; τὰ πνεύματα τῶν κακῶς ἀνατετραμμένων εἶναι ὡς χάρτης μελανώμενος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου νὰ γράψῃ τις εἰς τὸ εὖ εἶναι τῶν ἀδυνάτων. Συνεβίζοντες κατ' ὀλίγου εἰς τῆς κακίας τὴν πρᾶξιν, μεταβάλλουν εἰς ἔργανον κακίας καὶ αὐτὰς τὰς ἀρετὰς, ὡς οἱ καχεκτικοὶ εἰς φθοροποιούς χυλοὺς καὶ τὰ πλεον ὑγισινά φαγητά. Περὶ τῶν τοιούτων λέγει καὶ ὁ Προφήτης Ἰερεμίας, „Εἰ ἀλλάξεται αἰθίοψ τὸ δέρμα αὐτοῦ, καὶ πᾶρδαλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς, καὶ αὐτοὶ δυνήσονται εὖ ποιεῖν μοιβαηκότες κακὰ (1)“.

Ἀλλὰ τί πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ἐντεῦθεν; ὅτι πρέπει τάχα νὰ ἐμποδίζονται ἀπὸ τὴν μάθησιν οἱ κακῶς ἀνατετραμμένοι; τοῦτο δὲν ἤθελεν εἶσθαι, μοι φαίνεται, οὔτε φιλανθρωπον, οὔτε ὀρθὸν πολιτικῶς ἐξεταζόμενον. Ἄν ἡ μάθησις ᾖ καλὴ, κατὰ τίνα λόγον φιλανθρωπίας πρέπει νὰ ἐμποδίζεται; διότι οὗτος ἡ ἐκείνος μέλλουν νὰ τὴν κακομεταχειρισθῶσιν; Ἐχει καὶ ἄλλα πολλὰ ἀγαθὰ ἡ ἀνθρώπινος συγκοινωνία, τὰ ὅποια πολλοὶ κακομεταχειρίζονται; κανεὶς ὁμοῦ νόμος δὲν ἐμποδίζει τὴν ἀπόκτησιν αὐτῶν, ἂν καὶ παιδεύῃ τὴν βλαπτικὴν κατάχρησιν. Εἰς τοὺς κακῶς ἀνατετραμμένους γίνονται ὅργανα κακίας καὶ πλοῦτος, καὶ πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ μάχαιρα, καὶ πάντα, ὅσα ὁ Θεὸς ἔδωκε καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐφεῦρον διὰ τοῦ λογικοῦ πρὸς κοινὴν ἀφέλειαν· πλὴν δὲν ἐμποροῦν ποτὲ νὰ περιορισθῶσιν. Ἐπειτα τίς δὲν ὁμολογεῖ ὅτι τὸ φιλανθρωπότερον καὶ δικαιότερον, ἅμα δὲ καὶ συμφερότερον εἶναι νὰ φροντίζωσι καὶ γονεῖς, καὶ ἄρχοντες, καὶ πρὸ πάντων οἱ ἱερεῖς ποιμένες, τὴν σπουδαίαν καὶ ἐνάρκτον ἀνατροφὴν τῶν παιδων, διὰ νὰ γίνωνται πολῖται ἀφελιμοὶ καὶ εἰς ἑαυτούς καὶ εἰς τὴν πατρίδα των;

Ῥίψατε τοὺς ὀφθαλμούς σας εἰς ὅλα τὰ ἀρχαῖα πεπολισμένα ἔθνη, καὶ δεῦτε ἰδεῖν ὁποίους νόμους ἐφύλαττον διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν τῶν παιδων. Οἱ ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου ἔπρεπε νὰ ἀνατρέφωσι χωρὶς ἐξαιρέσειν ὅλα τὰ τέκνα τῆς πατρίδος. Ὁ Κικέρων ἀποδίδει ὅλας τὰς εὐτυχίας τῆς Σπάρτης, εἰς τὴν ὅποιαν οἱ νέοι ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τοὺς νόμους τοῦ

(1) Ἰερμ. κατ. 13, 23.

Λυκούργου ἐλάμβανον καλὴν ἀνατροφὴν. Ὅταν ὁ Ἀντίπατρος στρατηγὸς τῶν Μακεδόνων νικήσας τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐξήτει νὰ λάβῃ ἀπὸ αὐτοὺς ὀμήρους πεντακοσίους παῖδας, Εὐδαμίδας ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης τὸν ἀπεκρίθη. Προκρίνομεν νὰ ἀποθάνωμεν καλῆτερα, παρὰ νὰ ἀνατρεφῶν οἱ υἱοὶ μας κακῶς. Σερμημένοι τῆς ἰδικῆς μας ἐπιμελείας. Τὸ κριτήριον τοῦ Ἀρείου Πάγου εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔχον τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ νὰ ἀνατρέφονται καλῶς ὅλοι οἱ νέοι, εἶχε πρὸς τοῦτοις καὶ τὴν φροντίδα τοῦ νὰ ἀποκλείῃ τὴν εἰς τὰ πολιτικὰ εἰσοδὸν εἰς τοὺς κακῶς ἀνατετραμμένους. Πρώτη φροντίς τοῦ Νουμᾶ, τοῦ Μίνωρος, τοῦ Ζωρόστρου, καὶ ὅλων τῶν ἄλλων ἐνδόξων νομοθετῶν ἐσαθὴ νὰ διορίσωσι νόμους περὶ τῆς καλῆς τῶν παιδων ἀνατροφῆς. Τοῦτο μᾶς προσάγει καὶ ἡ οὐρανοδιδασκὸς μας θρησκεία, καὶ μᾶς φροδερίζει κατὰ τὸν Δεῖον Χρυσόστομον, ὅτι θίλει μᾶς τιμωρῆσειν αὐστηρῶς, ἂν τὸ ἀμελῶμεν, „οὐ γὰρ τοὺς παῖδας μόνον κακοὺς μὲν ὄντας πρὸς τοὺς γεννήτορας κολάζει, γινεομένους δὲ ἀγαθοὺς ἀποδέχεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν πατέρων τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ποιεῖ, κολάζων μὲν πικρῶς τοὺς ἀμελοῦντας αὐτῶν, τιμῶν δὲ καὶ ἑαίνων τοὺς ἐπιμελουμένους (1)“.

Διὰ τὸν ἱερεῖα Ἑλὶ μᾶς διηγεῖται ἡ ἱερὰ Γραφή εἰς τὸ θεύτερον κεφάλαιον τῶν βασιλειῶν, ὅτι ἐσυμβούλευσε τοὺς υἱούς του νὰ ἀπέχων ἀπὸ τὰ κακὰ ἔργα, μετὰ τὰ ὅποια καθημερινῶς ὕβριζον τὸν Θεόν. „Καὶ ἤκουσεν Ἑλὶ ἃ ἐποιοῦν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐταῖς· ἵνα τί ποιεῖτε κατὰ τὸ βῆμα τοῦτο; μὴ τέκνα μὴ, ὅτι οὐκ ἀγαθὴ ἡ ἀκοὴ ἣν ἐγὼ ἀκούω περὶ ὑμῶν· μὴ ποιεῖτε οὕτως“· εἰς τὸ ἀκέλουθον ὁμοῦς κεφάλαιον προχωροῦσα ἡ γραφή λέγει ὅτι ὁ Ἑλὶ ἐσυμβούλευσε τοὺς υἱούς του· „καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Σαμουὴλ· ἐκδικῶ ἐγὼ τὸν ὄικον Ἑλὶ, ἐν ἀδικίαις υἱῶν αὐτοῦ, ὥς ἔγνω καὶ „οὐκ ἐνουθέτει αὐτούς“. Δὲν εἶναι βέβαια ἄλλος ὁ σκοπὸς τῆς ἱερᾶς γραφῆς παρὰ νὰ δεῖξῃ μετὰ τοῦτο ὅτι δὲν ἀρκεῖ εἰς ἀθώωσιν τῶν γονέων ἡ μικρὰ συμβουλή, τὴν ὅποιαν ὀνομάζουσι ἐκπλήρωσιν τοῦ τόσου μεγάλου των χρέους· οἱ γονεῖς ἔχουν χρέος νὰ ἐπιμελῶνται τὴν ἀνατροφὴν τῶν υἱῶν των ὅχι μόνον μετὰ λόγους, ἀλλὰ καὶ χειρὶ, καὶ ποδὶ, καὶ πάσῃ τῇ δυνάμει.

(1) Ἰσάκ. Χρυσός· πρὸς πατέρα πικρόν.

Φίλοι συνηλικιωτάι καὶ συμμαθηταί, οἱ ἀλλοευνεῖς ἄλ-
λοι μὲν καταφρονητικῶς μᾶς ἐκτιμῶσιν, ὡς ἐκτρώματα τῆς
παλαιᾶς εὐγενεστάτης Ἑλλάδος, ἄλλοι δὲ φιλανθρωπότεροι μᾶς
ἐλυποῦντο διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν μας. Καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν
εἶχαν δίκαιον καὶ πρέπει νὰ τὰ ὁμολογήσωμεν, ἀναγινώ-
σκοντες τὰ συγγράμματα τῶν ἐνδόξων προγόνων μας, καὶ
βλέποντες πόσον ἀπειμακρύνθημεν ἀπὸ τὴν εὐγένειαν ἐκείνων·
μ' ὅλα ταῦτα ἐκείνων ἀπόγονοι εἴμεθα, τὴν γλῶσσαν ἐκεί-
νων λαλοῦμεν καὶ ἡμεῖς, καὶ οἱ χωρικοί μας, καὶ οἱ ποιμέ-
νες μας. Εἴμεθα τέκνα τῆς Ἑλλάδος δυσυχῆ διὰ τὴν ἀμά-
θειαν, ἀλλ' ὅχι ποτὲ ἐκτρώματα· πλέον εὐτυχεῖς ὅμως ὅ-
πῃ τοὺς προγόνους ἐκείνους κατ' ἄλλο μέγιστον πάντων, κα-
τὰ τὴν εἰς Θεὸν, λέγω, ἀληθινὴν λατρείαν. Εἴμεθα Ἕλλη-
νες τὴν φύσιν, καὶ Χριστιανοὶ τὴν πίσιν. Ἡ Ἑλληνικὴ φύσις
μᾶς διεγείρει εἰς τὰ καλὰ καὶ ἐνδοξά, ἡ οὐράνιος ἡμῶν πί-
σις μᾶς ἐδηγεῖ. Ἄν ὑπακούωμεν καὶ εἰς τὰ δύο, τίς ἀμφι-
βάλλει ὅτι καὶ ἐδῶ εἰς τὴν φιλότιμον πατρίαν ἡμῶν βέλομεν
ἀπολαμβάνειν τὴν δόξαν καὶ εὐκλειαν τῆς σοφίας καὶ ἀρετῆς,
καὶ ἐκεῖ εἰς τὴν οὐράνιον πατρίδα, τὴν αἰώνιον δόξαν διὰ τὴν ἐ-
δῶ ἐνάρετον καὶ λογικὴν μας ζωὴν; Ἄς ἀναλάβωμεν λοιπὸν
τὴν πατρικὴν κληρονομίαν, τὴν εἰς τὰ καλὰ ἐνδοξὸν ἀμιλλαν,
φαναζόμενοι πρὸς ἀλλήλους τὸ τοῦ θαύματος Πλουτάρχου·
„Οὐκ ἂν ἐβουλόμην σε κατὰ τοῦτο κρείττονά μου γινέσθαι·
πειράσομαι δὲ πρὸς καλὴν ἀρχὴν ἀμιλλώμενος, ὑπερβαλί-
σθαι τοῖς ἔργοις (1)“.

Ο Μ Ι Λ Τ Α

Α Μ Β Ρ Ο Σ Ι Ο Υ Α Ρ Γ Ε Ν Τ Η.

Εἰ ΣΤΗΦΕΡΕΙ ΤΟΙΣ ΧΙΟΙΣ ΝΑΥΠΗΓΕΙΣΘΑΙ.

Ὅποῖον μέρος τῆς ἰσυχίας καὶ ἂν ἀναγνώσωμεν, βλέπο-
μεν, ὅτι ἐκείναι αἱ πόλεις ἠυξήθησαν καὶ ἀνέβησαν εἰς με-
γάλου βαθμὸν δόξης καὶ λαμπρότητος, εἰς τὰς ὁποίας ἐδί-
δετο ἔχιστον εἰς ὅλους ἄδαια τοῦ λέγειν. Τὴν ἐναργεστάτην
ταύτην ἀλήθειαν γνωρίσας καὶ ὁ Κάτων, ἐνδοξὸς καὶ σφόδρα
ἀνὴρ Ῥωμαῖος, δημηγοροῦν ποτὲ εἰς τὴν γερουσίαν τῆς Ῥώ-

(1) Πλούταρχος ἐν βίῃ Ἀργείας.

μης, εἶπεν, ὅτι τὸ μεγαλύτερον ἀπ' ὅλα μέσον, μὲ τὸ ὁ-
ποῖον ἡ Ῥώμη ἐφάσεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην λαμπρότητα
ἦτον, ὅτι ἕκαστος πολίτης εἶχε τὴν ἄδειαν νὰ συμβουλευῇ τὰ
ὠφέλιμα εἰς αὐτήν. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ λέ-
γειν ἔχει τὴν μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν εὐτυχίαν ὅχι μόνον
ἐκάστου ἀνθρώπου κατ' ἴδιον, ἀλλὰ καὶ πόλεων ὁλοκλή-
ρων καὶ ἐθνῶν, νομίζω, ὅτι δὲν πρέπει πάντοτε νὰ περιόρι-
ζεται εἰς τοὺς ὅσοι ἔχουν ἐκ τῆς ἡλικίας τὸ ἀξίόπιστον καὶ
σεβάσμιον διὰ τὴν πολυτειρίαν, ἀλλὰ νὰ δίδεται καὶ εἰς τοὺς
νεωτέρους, ὅχι μόνον πρὸς γύμνασιν τοῦ λόγου καὶ τῆς κρι-
σεως αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διότι, ὅσα ἡ πέτρα ἀκόμη δὲν τοὺς
ἔμαθε, πολλάκις ἡ ἀνάγνωσις καὶ μελέτη τοὺς ἐδίδαξεν. Ὁ-
θεν δὲν ἠδεδυνεῖτο εἶσθαι οὔτε δίκαιον, οὔτε ὠφέλιμον, νὰ μὲν
συνεσπασμένη καὶ ἀφηνεὺς ἡ ἀλήθεια διὰ μόνον τὴν διαφορὰν
τῆς ἡλικίας, ὅταν μάλιστα ἡ νεότης, φυλάττουσα ὅλον τὸ ὁ-
φειλόμενον σέβας πρὸς τοὺς μεγαλητέρους, δὲν προσβάλλῃ
συμβουλήν, ἀλλὰ μελέτην. Παρακαλῶ λοιπὸν, σὺς ἱεράρ-
χα, καὶ εὐγενεστάτοι πατέρες τοῦ δήμου, νὰ δεχθῆτε μὲ
εὐνοίαν τὸν ὀλίγον τοῦτον καρπὸν τῆς ἀναγνώσεως καὶ με-
λέτης μου, ὅσις, ἂν ὅχι ἄλλο, δείχνει τοῦλάχιστον, ὅτι ἀ-
πὸ τῶρα αἰσθάνομαι ἱερὸν χρέος πρὸς τὴν πατρίδα, νὰ διευ-
θύω τὸν νοῦν μου εἰς τὴν δόξαν καὶ εἰς τὸ συμφέρον τῆς
Πατριστιαζόμεναι δὲ σήμερον νὰ σᾶς προβάλλω τὴν ναυτικὴν,
ὡς ἐν τῶν μεγίστων συμφερόντων.

Ἀδύνατον εἶναι βέβαιον νὰ παραγίσγω ὅλα τὰ καλὰ ἀπο-
τελέσματα, τὰ ὁποῖα ἐμπορεῖ νὰ προξενήσῃ ἡ σύστασις τῆς
ναυτικῆς, καὶ πόσῃ ἐπιρροὴν ἔχει ἐπάνω εἰς τὰς τέχνας. Ἀ-
πὸ τὸ ἐν μέρος, ἐξαπλώνει τὸ ἐμπόριον, ζωογονεῖ ὅλας τὰς
ἄλλας τέχνας, καὶ αὐξάνουσα τὰ χρηματικὰ μέσα, πολυ-
πλασιάζει τὰ μέσα τῆς μαθήσεως, καὶ κρατεῖ τοὺς ἀνθρώ-
πους ἐνταυτῶν εἰς ἀνάπαυσιν καὶ ἐνέργειαν, τὰ ὁποῖα μάλιστα
συντηροῦν τὰς πόλεις. Διότι ἡ ἀνάπαυσις χωρὶς τῆς ἐνεργείας
φέρει τὸν ἀνθρώπου εἰς χαυνότητα, ἡ δὲ ἐνέργεια χωρὶς τῆς
ἀναπαύσεως τὸν κάμνει ἢ θυρίον, ἢ ἀνδραποδόν. Ἀπὸ τὸ
ἄλλο μέρος, διὰ τῆς ναυτικῆς ὁ ἀνθρώπος περιερχόμενος εἰς
ξένους γέφυρας, ἐκτείνει τὸ πνεῦμά του, ἀποκτῇ πάντοτε νέας
ιδέας, λαμβάνει συνηγορίας μὲ τὰ φωτισμένα ἔθνη, καὶ
πανταχόθεν ἐκλέγει τὰ ὠφέλιμα. Διὰ τῆς ναυτικῆς μετακα-

μιζονται τὰ προϊόντα ἐνὸς τόπου εἰς ἄλλον· δι' αὐτῆς τελειοποιούνται ὅλαι αἱ τέχναι καὶ ἐπιζήμει· δι' αὐτῆς ἀνεκάλυψεν ὁ Κολόμβος τὴν Ἀμερικὴν, δι' αὐτῆς οἱ Πορτογάλοι τὴν Μισσημβρινὴν Ἀφρικὴν, καὶ τὸν ἐκείθεν δρόμον πρὸς τὰς Ἰνδίας. Τὴν ἐκ τῆς ναυτικῆς ὠφελείαν γνωρίσας καὶ ὁ μέγας Πέτρος, ἄρτισε τὴν ἡγεμονίαν, καὶ ἐπήγευ εἰς τὴν τότε περίφημον διὰ τὴν ναπηγίαν τῆς Ὀλλανδαν νάτην διδασχὴν· ἐπιστρέψας ἔπειτα, καὶ ἀναλαβὼν τοὺς δίακας τῆς Βασιλείας, πρῶτος αὐτὸς ἐδίδαξε τὸ ἔθνος τοῦ τὴν ναυτικὴν, καὶ τὴν κατέστησε μίαν ἀπὸ τῶν βάσεων τῆς δυνάμεως καὶ δόξης τοῦ Βασιλείου του. Ἄν ἦναι χρεῖα νὰ ἀνατρέξωμεν καὶ εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους αἰῶνας, ἔχομεν τοὺς παλαιούς ἐκείνους Φοινίκας, οἵτινες κατοικοῦντες γῆν ὀλίγην καὶ πετρώδη (1), ἐδόθησαν εἰς τὸ ναυτικὸν ἐμπόριον, καὶ κατεσάβησαν τὸ πλεονέκτημα, τὸ πλεονέκτημα καὶ πλούσιον ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἔθνη. Εἰς τὸ περίφημον τοῦτο ἔθνος ἀποδίδουν τὴν εὐρεσίν τῆς ναυτικῆς, τῆς τέχνης τοῦ γράφειν, καὶ τῆς ἀριθμητικῆς. Ἀφ' οὗ κατεπλούτησαν διὰ τῆς ναυτικῆς, ἔσειλαν ἀποικίας εἰς Κύπρον, Ῥόδον, Σικελίαν καὶ Σαρδίαν· ἀπέρασαν τὸν Ἡράκλειον πορθμὸν, καὶ ἀνεκάλυψαν τὰ Μεσημβρινὰ μέρη τῆς Ἰσπανίας, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέκτιθησαν ἀναρίθμητον πλοῦτον διὰ τῶν μεταλλείων τῆς Σιδῶν ἢ πρῶτη μητρόπολις τῆς Φοινίκης, ἐθαλάσσοκράτει πολὺν καιρὸν. Ταύτην διεδέχθη ἡ περίφημος διὰ τὸν πλοῦτον τῆς Τύρος, περὶ τῆς ὁποίας ἠθέλαν φαίνεσθαι ἀπίστευτα, ὅσα μᾶς διηγούνται οἱ ἱστορικοὶ, ἂν καὶ αὐτὸς ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ δὲν τὰ ἐμαρτύρει μὲ τοὺς ἀκολουθοῦς λόγους. „Κέδρος ἐξ Ἀνείρ ὠκοδομήθη σοι· ταινίαι σαινίδων, κυπάρισσοι ἐκ τοῦ Λιβάνου ἐλήφθησαν τοῦ ποιῆσαι ἱερούς. Ἐλατίνους ἐκ τῆς Βασιανίτιδος ἐποίησαν τὰς κόπας σου. Βύσσος μετὰ ποικιλίας ἐξ Αἰγύπτου ἐγένετό σοι· σρωμνὴ τοῦ περιβεῖναι σοι· δόξαν καὶ περιβαλεῖν σε (2)“. Καὶ πάλιν κατωτέρω. „Πόσον τινὰ εὐρεῖς μισθὸν ἀπὸ τῆς θαλάσσης; ἐν ἐπλήσας ἔθνη ἀπὸ τοῦ πλήθους σῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ συμμίκτου σου ἐπλούτισας πάντας τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς.“ Τὴν εὐδαιμονίαν ταύτης τῆς πόλεως θαυμάζων τρόπον τινὰ καὶ ὁ προ-

(1) Στενὴ τις καὶ ἀλειτουργὴ (Στράβ. βιβλ. 15, 756).

(2) Ἰεζεκιήλ. κεφ. κζ'.

φήτης Ἠσαΐας λέγει. „Τίς ταῦτα ἐπεβούλευσεν ἐπὶ Τύρον, μὴ ἦσαν ἐσὶ; ἢ οὐκ ἐπισχυσεν; οἱ ἔμποροι αὐτῆς ἐνδοχοὶ, ἄρχοντες τῆς γῆς (1)“. Τί δὲ καὶ οἱ Καρχηδόνιοι; δὲν ἀπέκτιθησαν καὶ οὗτοι ἀναρίθμητα πλοῦτη διὰ τῆς ναυτικῆς; ἀποσιωπῶ τοὺς Αἰγυπτίους, οἵτινες εἰς τὸν καιρὸν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του Πτολεμαίων, ἐναγκαλισθέντες τὴν ναυτικὴν, ἡμίμασαν καὶ εἰς πλοῦτον, καὶ εἰς τέχνας, καὶ εἰς ἐπιζήμους. Ἀλλ' εἰν ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἐκείνα ἔθνη μεταφέρωμεν τὴν περιέργειάν μας εἰς τὰ σημερινά, τίς δὲν θέλει ἐκπλαγῆν, βλέπων μίαν νῆσον κηχωρισμένην τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἠπείρου διὰ τοῦ Ὠκεανοῦ, πτωχὴν ποτὲ καὶ ἀδοξον, νὰ ἀναστῇ εἰς τὸν ὑπέρτατον τοῦτον βαθμὸν τῆς σοφίας, τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς δυνάμεως, ὥστε νὰ συνεχῆται διὰ τῶν πλοίων τῆς μὲ τὰ πέριτα τῆς γῆς; Ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ναυτικῆς, ἀνέξην εἰς τοιαῦτα μεγάλα καὶ ὑπερφύη, νὰ εἶπω οὕτω, πράγματα. Εἰς ἡμᾶς ὁμως, συμπατριῶται, ἡ ναυτικὴ εἶναι ἀναγκαία, διὰ νὰ ζῶμεν καλῶτερα. Τί ἄλλο βλέπομεν εἰς τὴν γῆσιν ταύτην παρὰ ὀλίγας ἐργονίας γῆς ἀπὸ σκληρὰ καὶ ἀκαρπὰ ὄρη περιτριγυρισμένας; Τὸ ναυτικὸν συμφέρει καὶ εἰς τοὺς ὅσοι κατοικοῦν πολλὴν καὶ εὐφορον γῆν, ἂν μόνον ἔχουσιν εἰς τοῦτο θέσεις ἐπιτηδείας· διότι ἐνθαρρύνει τὴν γεωργικὴν, τελειοποιεῖ τὰς μηχανικὰς τέχνας, καὶ ἀκολουθῶς τὰς ἀναπαύσεις τοῦ βίου, καὶ ἐνταυτῷ κρατεῖ πλεονέκτημα καὶ τὰ σώματα καὶ τὸ πνεῦμα τῶν κατοίκων. Ἀλλ' ἡμεῖς μὲ ὅλην τὴν γεωργικὴν ἐπιμέλειαν, μόλις τρεφόμεθα εἰς τριῶν μηνῶν διάστημα ἀπὸ τὰ προϊόντα τῆς πατρίδος· πολλῶν δὲ χωρίων μαζὶ κάτοικοι, ἐρρουμένοι καὶ τῶν ὀλίγων τούτων προϊόντων, βιάζονται νὰ δουλεύουσιν εἰς ξένους τόπους, καὶ νὰ ὠφελώσιν ἄλλους μὲ τοὺς ἐργατικούς τῶν βραχιόνων. Ἄν εἴχομεν καὶ ὀλίγα ἐργαστήρια, ἐξέλιπον καὶ ταῦτα. Ὅσον συμβαίνει νὰ αὐξάνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν δυστυχῶν, καὶ ἐντεῦθεν νὰ φθείρωνται μᾶλλον τὰ ἔθνη. Ἐπειτα πῶς δὲν εἶναι διὰ τὴν πατρίδα μας λοιπὸν, διὰ νὰ μὴν εἶπω τί ὀχληρότερον, ξένοι ναῦται νὰ ἀπολαμβάνωσι τοὺς καρποὺς τῆς ἐμπορικῆς καταστάσεως πολλῶν εὐπατριδῶν, ἐνῶ ἡμεῖς ἔχομεν καὶ λιμένας, καὶ ναύτας ἐπιτη-

(1) Ἠσαΐ. κγ', 8.

δειοτάτους εἰς ναυτικήν; Διὰ ταῦτα καὶ διὰ πολλὰ ἀκόμη αἰ-
τια, συμπεριέρι ὡς ἄνδρες ΧΙΘΙ, νὰ ἐναγκαλισθῶμεν τὸ ναυτι-
κόν, ὁμοῦ μὲ τὸ ἐμπόριον· καὶ ὅταν θελήσωμεν, πολλὰ
εὐκόλως τὸ κατορθώομεν· διότι, ἡ πατρίς μας καὶ θέσιν κα-
λὴν ἔχει, καὶ λιμένας, καὶ ναυτας ἀξιολόγους, καὶ τὴν Ἀ-
σίαν πλησίον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θέλουν ἔρχεσθαι τὰ πρὸς ναυ-
πηγίαν χρειαζόμενα ξύλα. Διὰ νὰ ἀπολαμβάνωμεν ὅμως τὰ
καλὰ τῆς ναυτικῆς ἀμικτα τῶν παρεπομένων κακῶν, πρέπει
συμπατριῶται, νὰ προσπαθίζωμεθα μὲ παιδείαν καὶ καλὴν
ἀνατροφήν. Ταῦτα ἂν καὶ πάντοτε συμφέροντα, τώρα ὅμως,
καὶ ἐτι μᾶλλον εἰς τὸ ἐξῆς, μᾶς εἶναι καὶ ἀναγκαῖα, ἵαν
δὲν θέλωμεν, ζητοῦντες τὸ χρυσοῦν δέρας εἰς τὴν Κολχίδα,
νὰ ναυαγίσωμεν εἰς τὰς Συμπληγάδας. Χωρὶς βέβαια τῆς πα-
θείας, θέλωμεν πίπτειν συνεχῶς εἰς κινδύνους συνειδημένους
εἰς τὴν ἀμάθειαν. Χωρὶς δὲ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς, περιερχό-
μενοι διαφόρους τόπους, θέλωμεν μιμῆσθαι τὰ κακὰ παρα-
δείγματα, καὶ οὕτω θέλωμεν εἰσάγειν εἰς τὴν πατρίδα, ὑπὸ τὸ
φαινόμενον τῆς εὐτυχίας, δυσυχίαν ἀληθινὴν. Ταῦτα λοιπὸν τὰ
δύο ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν, ὡς σεβάσμιοι πατριῶται, ἄς ἐναγ-
καλισθῶμεν τὴν πολύφορον ναυτικήν· ἄς ρίψωμεν τὰ ὄμματα
εἰς τοὺς πλησιχώρους μας, καὶ θέλωμεν ἰδεῖν εἰς ποῖον βαλ-
μὸν πλοῦτου ἐφθασαν διὰ τῆς ναυτικῆς, σεραύμενοι πρῶτον
καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων. Καὶ οἱ πρόγονοί μας διέτριψαν τὸ
πᾶν εἰς τὴν ναυτικήν· δὲν θέλει εἶσθαι νέα ἢ ἐπιχειρήσεις,
ἀλλὰ προγονικῆς φρονήσεως ἀνακάλυψις. Ἄς σπουδάζωμεν
λοιπὸν νὰ τοὺς μιμηθῶμεν εἰς τὰ συμφέροντα καὶ ἔνδοξα. „Τὸ
γάρ μιν δὲ ἀλλότριοις χρῆσθαι παραδείγμασιν, ἀλλ' οἰκίᾳ ὑπάρ-
χειν, πῶς οὐκ εἰκὸς ὑμᾶς ὑπ' αὐτῶν παροξύνεσθαι καὶ φιλονει-
κεῖν, ὅπως τοῖς προγόνοις ἑαυτοὺς ὁμοίους παρασκευάσῃτε“; (1)

Τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολὴν, περιφθίσαν ἀπὸ φίλου ἄνδρα
τὸν ἐν Κωνσταντινοπόλει Φιλογενέστατον κ. Ἰω. Πολοχρονιάδην
μετὰ χαρᾶς κατατάττομεν εἰς τὴν ἐφημερίδα μας, διὰ νὰ γνω-
ρίσωσιν οἱ ἀναγνώσται ἐκ τῶν λόγων ἐνταυτῶ καὶ πράξεων τοῦ
σεβασμίου ἐπιστολογράφου τὴν καθαράν πρὸς τοὺς συμπατριῶ-
τας τοῦ ἀγάπην, καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ αὐτῶν ἐνθερμόν

(1) Ἰστορικὴς πρὸς φίλ. σελ. 102, ἔκδοσις, Κορκῆ.

ζηλόντου. Εὐχόμεθα ἐκ ψυχῆς καὶ ἐλπίζομεν εἰς τὸ ἐξῆς νὰ
εὐφραίνωμεν τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν μὲ εἰδήσεις πολλῶν τοιού-
των παραδειγμάτων εὐσεβείας καὶ φιλοκαλίας, διδομένων ἐκ
μέρους τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν Ἱερατείου.

Πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς κατὰ τὴν Πελοπόν-
νησον χώρας Πολιανῆς.

Ἀγαπητοὶ καὶ γλυκύτατοι Συμπατριῶται!

Σᾶς παρακαλῶ νὰ μοι συγχωρήσετε νὰ σᾶς ὀνομάζω Ἀ-
γαπητοὺς καὶ Γλυκύτατους, ἐπειδὴ σεῖς εἴσθε τὸ ἀγαπητότε-
ρον καὶ γλυκύτερον πρᾶγμα τῆς ζωῆς μου. Ἐσᾶς ποθῶ, Πα-
τριῶται! Ἐσᾶς ἀγαπῶ, δι' ἑσᾶς ἀναπνέω, καὶ τέλος ἑσᾶς
λατρεύω μετὰ Θεόν! Μ' ὅλον ὁποῦ συναντῶμαι πολλοὺς,
ἤκουσα καὶ εἶδον πολλὰ, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἀγάπην τὴν ἐδι-
κὴν σας, ὅλαις ἢ εὐτυχίαις μ' ἐφάνησαν σκύβαλα. Διὰ τοῦ-
το, γλυκύτατοί μου συμπατριῶται, παρακινούμενος ἀπὸ ἀγά-
πην πρὸς τὴν πατρίδα καὶ εἰς τὰ τέκνα τῆς, ἀπεράσιστα νὰ
σᾶς γράψω τὰ παρὲντα μου.

Μὲ φαίνεται, ὅτι γνωρίζετε καλῶς, πῶς οἱ ἄνθρωποι
κατ' ἀρχὰς πρὸ τοῦ νὰ ἐπινοήσουν τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας,
ἔξουσιν εἰς τὰ ὄρη, καθὼς τὰ θηρία οἱ λέοντες καὶ αἱ ἄρ-
κτοι, ἀλλ' ὅμως τότε ἀρχίσαν νὰ ἡμερεύουν, νὰ κατοικῶσιν
εἰς πόλεις, νὰ ἔχωσι κοινωνίαν ἀναμεταξύτων, καὶ τέλος
πάντων τότε τολμῶ εἰπεῖν ἐγνωρίσαν καὶ θεόν, ὅταν ἀρχίσαν
νὰ προκόπτουν εἰς τὰς μαθήσεις. Λοιπὸν αἴτιον τοῦ ἐξευγενι-
σμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶναι ἄλλο, εἰμὴ ἡ παιδεία, τὴν
ὁποίαν ὡς προῖκα ὁ ποιητής μας Θεὸς ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς, διὰ
νὰ ἀκονῶμεν τὸ λογικόν μας, καὶ μὲ αὐτὸ νὰ ἀντιμαχώμεθα
εἰς ὅλους τοὺς αἰσθητοὺς καὶ νοητοὺς ἐχθροὺς τῶν συμφερόν-
των τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματός μας.

Ὅλα τὰ ἔθνη, ὅσα ἐνηγκαλίσθησαν τὴν Παιδείαν, ὅλα
ἐπλούτησαν μὲ τὸ μέσον τῆς, ὅλα ἐτιμήθησαν, καὶ φαίνου-
ν·
Ἄρ. 10.

ται εἰς τὸν κόσμον, καθὼς πρέπει νὰ φαίνεται ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὅποιον ὁ Θεὸς ἐπλασε διὰ νὰ φαίνεται ὅχι ὡς θνητὸν, ἀλλ' ὡς βασιλεὺς ὅλων τῶν λοιπῶν κτισμάτων του. Ἐξεύρετε ποῖοι εἶναι πτωχοί, ποῖοι εἶναι οἱ καταφρονημένοι, καὶ μισημένοι ὡς καὶ ἀπὸ τὸν Θεόν; εἶναι ἐκεῖνοι ὅπου μέχρι τοῦδε δὲν ἐγγώρισαν τίς ἐστι προκοπή. Πρὸς τούτους φωνάζει καθ' ἡμέραν ἡ ἀγία μας Ἐκκλησία, «Δράξαθε παιδείας, μήποτε ὀργισθῇ Κύριος». ἀγαπήσατε, λέγει, τὴν προκοπὴν διὰ νὰ μὴν ὀργισθῇ ὁ Θεός. Δοκίμῃ τί πρέπει νὰ ἐπιωμεν ἡμεῖς, ὅτινες μέχρι τοῦδε δὲν ἠξιώθημεν νὰ ἔχωμεν ἐργαστήρια τῆς προκοπῆς εἰς τὴν Πολιτείαν μας; ἀλλ' ἡγεῖμας ἀγαπᾷ ὁ Θεός; βέβαια, ἐὰν ἕως τώρα προσμενῇ τὴν μετάνοιάν μας· εἰς τὸ ἐξῆς ὅμως ἂν ἀμελήσωμεν, ἀφευκτα πρέπει νὰ παροργισθῇ ἐναντίον μας. Λοιπὸν πόσον ἐλεύθερον πρᾶγμα εἶναι καὶ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ εἰς τὸ σῶμα τὸ νὰ ἔχῃ τινὰς ἐχθρόν του τὸν ὕψιστον Θεόν, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν κατακρίνουσιν, διὰ τὴν αὐτὸς εὐρίσκεται εἰς τὸ σκοτὸς τῆς ἀμαθείας, ἐν ᾧ οἱ λοιποὶ βαρύν ἀναμμένας λαμπάδας εἰς τὰς χεῖρας των!

Ὅθεν, ἀγαπητοί μου συμπατριῶται, σᾶς παρακινῶ νὰ φροντίσετε καὶ ἐσεῖς, νὰ ἀποκτήσωμεν εἰς τὴν πολιτείαν μας ἕνα ἐργαστήριον τῆς παιδείας, ἕνα σχολεῖον δηλ. Ἑλληνικόν, εἰς τὸ ὅποιον νὰ διδάσκωνται τὰ τέκνα τῆς πατρίδος καὶ τῶν πέριξ τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ ταῦτα μαθήματα, καὶ θεοπαράδοτα λόγια. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι δύσκολον· φάνει μόνον νὰ ἀκούσετε τὰς συμβουλὰς ἐνὸς συμπατριώτου σας, τοῦ ὁποίου ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ εἰς ἑσᾶς εἶναι περισσότερα ἀπὸ κάθε ἄλλην, καὶ ἡ ἀπόφασίς σταθερὰ μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς.

Κάθε πρᾶγμα δὲν τελειώνεται, ἐὰν δὲν πηγαινῶν ἔμ-προσθεν τὰ χρήματα. Πῶς λοιπὸν νὰ ἐξοικονομήσωμεν αὐτά; ὁ τρόπος εἶναι εὐκόλος, φίλοι μοι καὶ ἀγαπητοὶ πατριῶται, ἐὰν μιμηθῇτε τὰς ἄλλαις πολιταίαις, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἐσυμφώνησαν, καὶ καθεὶς ἔδωκε μικρὰν ποσότητα χρημάτων. Λοιπὸν καὶ ἐσεῖς, φίλοι, πρέπει πρὸ πάντων νὰ φρονηθῇτε ὁ καθεὶς νὰ καταβάλετε, ὅσα ἡ προαίρεσίς σας σᾶς παρακινήσῃ· καὶ ὅταν τοῦτο τὸ κάμετε ἐσεῖς, βέβαια ἡ ποσότης

σας δὲν θέλει φθάσει, πλὴν γίνεται αἰτία νὰ παρακινήθωσιν καὶ ἄλλοι νὰ δώσουν διὰ τὸ σχολεῖόν μας. Καὶ διὰ νὰ σᾶς δείξω καὶ ἐγὼ πραγματικῶς, ὅπου παρυστοποιῶμαι, ὑπόσχομαι κατ' ἑτος νὰ μετρώ διὰ τὸ σχολεῖόν μας γρόσια χίλια 1000, καὶ γράφετε τὸ ὄνομά μου εἰς τὸ κατάστιχον τῶν βοηθούντων, εἴτε εἰς τὸν πρῶτον ἀριθμὸν, εἴτε εἰς τὸν δεύτερον, εἴτε ὅπου θέλετε.

Πρὸς τοῦτοις θέλω φροντίσει καὶ διὰ διδάσκαλον ἔμπε-ρον ὥστε εἰς ὀλίγον διάστημα νὰ ἰδῶμεν τὰ παιδία τῆς πατρί-δος πεπαιδευμένα, καὶ τοὺς καρποὺς τῶν κόπων μας ὀρίμους, διὰ νὰ χαρῇτε καὶ νὰ χαρῶμεν· ἐπειδὴ ὁ Ἅγιος Θεὸς θέλει μᾶς ἀγαπᾷ, οἱ ἄνθρωποι θέλουν μᾶς ἐπαινεῖ, καὶ τὰ συμ-φέροντά μας θέλουν μᾶς εὐφραίνει· ἐπειδὴ ἐλπίζομεν διὰ μέ-σου τῆς παιδείας νὰ συναναστρεφώμεθα μετὰ κάθε ἄνθρωπον, νὰ πραγματευώμεθα εὐκόλως, καὶ νὰ ἐργαζώμεθα καθὼς ὅλοι. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι θέλετε ἀκούσει τὰς συμβουλὰς μου, καὶ τὰς βάλετε εἰς πρᾶξιν παρευθὺς· διότι ἀπὸ τὴν ἐδικήν μου γνωρίζω καὶ τὴν ἐδικήν σας καρδίαν. Σχολεῖον δὲ οἰκηδομῆς δὲν εἶναι χρεῖα κατὰ τὸ παρὸν, εἰς ἐμὲ φαίνεται ἀρμόδιον τὸ Μοναστήριον τῆς Ἁγίας Σολομουῆς. Ἐκεῖ λοιπὸν νὰ συγκεν-τηθῇ τὸ σχολεῖον, ἢ τέλος ὅπου κρίνεται ἀξίμιον καὶ εὐκο-λον καὶ εἰς τοὺς συναθροισθησομένους ξένους μαθητάς ἐκ τῶν πέριξ διὰ νὰ σπουδάζουσι· πλὴν ἡ γνώμη μου εἶναι ἐκεῖ νὰ γένῃ, ἐπειδὴ εἶναι ἡσύχον, καὶ θέλουν εὐρίσκονται πάντοτε καὶ οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, νὰ ἀκούουν καὶ τὰ ἐκκλη-σιαστικά, ὡς χρέος κάθε χριστιανοῦ.

Εὐθὺς ὅπου ἀποφασίσετε περὶ τοῦτου, καὶ γένῃ ἡ χρη-ματικὴ καταβολή, πρέπει ἀμέσως νὰ γράψετε ἕν γράμμα κοινὸν ὅλοι, καὶ νὰ υπογραφῇτε, τὸ ὁποῖον στείλετε εἰς ἐμὲ. Ἐγὼ δὲ τότε κατὰ ~~χρὸς~~ θέλω λάβει φροντίδα νὰ τὸ δείξω εἰς ὅλους μου τοὺς φίλους διὰ νὰ βοηθήσουν καὶ αὐτοὶ, καὶ πρὸς τοῦ-τοις θέλω φροντίσει νὰ σᾶς στείλω κάτω καὶ τὸν διδάσκαλον, διὰ νὰ ἀρχίσῃ ὅσον ὀγλίγωρα, τόσον καλλιότερα· φάνει μόνον, ἐσεῖς γλυκύτατοι μου πατριῶται, νὰ κάμετε κάθε τρόπον νὰ ἀποφασίσετε αὐτὸ τὸ θεῖον ἔργον, καὶ νὰ καταλάβετε ὅτι εἶναι ἀρετὴν θεῶν καὶ ἀνθρώπων, ὅτι εἶναι ἔνδοξον, ἐπαινετὸν,

καὶ τέλος πάντων ἐστὶ εἶναι εὐκόλον, ἐπειδὴ ἀπὸ λόγου σας
 χρειάζεται ἀπόφασις, ἀγάπη, καὶ ὀλίγη χρηματικὴ κατα-
 δολή, ἐγὼ δ' ἔχων συνεργὸν τὴν θεϊαν βοήθειαν ἐλπίζω
 διὰ τῶν φίλων ν' ἀναπληρώσω τὰ λοιπὰ, καὶ μὴν σᾶς μέ-
 λη καθόλου. Τώρα δὲ προσμένω ἀπόκρισίν σας ὑπογεγραμ-
 μένην κοινῶς, καὶ τελείαν ἀπόφασίν σας περὶ τοῦ σχολείου,
 καὶ τὴν δῆλωσιν τῆς πανοικίᾳ υἰγείας σας, τὴν ὅποιαν εὐχο-
 μαι νὰ ἔχετε εἰς ἔτη πάμπολλα, ἀξιούμενοι καὶ τῶν ἐλευ-
 σομένων ἐσφτῶν τῶν χριστοῦ γενεθλίων, καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν,
 εὐτυχῶς εἰς χρόνους πολλοὺς· καὶ ἄμποτες ἀποκαταθεῖσθαι
 τῆς σχολῆς, νὰ ἀξιώθῃ καὶ ἐγὼ νὰ χαρῶ μαζὶ σας, καὶ νὰ
 ἀποθάνω εἰς τὰς ἀγκάλας σας.

1819. 15. Δεκεμβρίου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ διάπυρος ἐν Χριστῷ εὐχέτης σας
 Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαίος.

Ἐλθέσεις τοῦ βιβλιοπώλου Schallbacher (Wall-
 nerstrasse Nro. 280.)

Ὁ πρὸ πολλοῦ ἀναμενόμενος γ' τόμος τῆς „Παυσαν-
 νίου Ἑλλάδος Περιηγήσεως“ ἐκδοσὶς Κλαυερίου,
 πωλεῖται τῶρα εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖόν μου πρὸς Π. 5. 40 ἀργυρᾶ.